

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu
odnětí svobody**

Plzeň 2020

Michaela Kopecká

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Michaela KOPECKÁ
Osobní číslo:	R15M0144P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody
Zadávací katedra:	Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Historický exkurz zaměstnání osob ve výkonu trestu odnětí svobody
3. Platná právní úprava osob ve výkonu trestu odnětí svobody
4. Benefity zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody
5. Zahraniční exkurz – Slovenská republika
6. Judikatura
7. Návrhy de lege ferenda
8. Závěr
9. Seznam literatury
10. Cizojazyčné resumé

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- HÁLA, Jaroslav. Úvod do teorie a praxe vězeňství. 2. dopl. vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6
- DRAHÝ, František; HŮRKA, Jindřich; PETRAS, Michal. SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7
- RASZKOVÁ, Tereza; HOFERKOVÁ, Stanislava. Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích. Hradec Králové: Gaudemus, 2015. ISBN 978-80-7435-632-2
- KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-163-7.
- MATOULEK, Josef; SEJKOROVÁ, Helena. Právní rádcé odsouzeného. Praha: Leges, 2011. Praktik. ISBN 978-80-87212-89-9
- BĚLINA, Miroslav; PICHRT, Jan. Pracovní právo. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-667-8
- HŮRKA, Petr. Pracovní právo. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-540-1
- Generální ředitelství Vězeňské služby ČR [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: Sběrka zákonů. 21. 4. 2006
- Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sběrka zákonů. 30. 6. 1999
- Zákon č. 555/1992, zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážě České republiky. In: Sběrka zákonů. 17. 11. 1992
- Vyhláška č. 10/2000 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů. In: Sběrka zákonů. 20. 1. 2000
- Zbor väzenskej a justičnej stráže [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/>

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Martin Janák**
Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

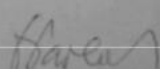
Datum zadání diplomové práce: **12. listopadu 2018**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.

děkan

Doc. JUDr. Jarmila Pavlátová, CSc.

vedoucí katedry

V Plzni dne 16. září 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody zpracovala samostatně s použitím literatury a odborných zdrojů, které jsou uvedeny v seznamu literatury.“

Plzeň, duben 2020

Michaela Kopecká

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Martinu Janákovi za vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	10
1 Historický exkurz zaměstnání osob ve výkonu trestu odnětí svobody	12
1.1 Období před vznikem Československé republiky	12
1.2 Období Československé republiky a ČSSR	14
1.3 Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody	18
2 Platná právní úprava osob ve výkonu trestu odnětí svobody	22
2.1 Zaměstnávání a odměňování odsouzených na mezinárodní úrovni ...	23
2.1.1 Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni	23
2.1.2 Evropská vězeňská pravidla	24
2.2 Vnitrostátní úprava České republiky	26
2.2.1 Vymezení účelu výkonu trestu odnětí svobody	26
2.2.2 Program zacházení	27
2.2.3 Zařazování odsouzených do práce	30
2.2.4 Zákaz některých prací	33
2.2.5 Pracovní doba, práce přesčas a školení odsouzených	34
2.3 Odměňování odsouzených	36
2.3.1 Pracovní odměna a její složky	37
2.3.2 Srážky z odměny	38
2.3.3 Povinnost hradit náklady výkonu trestu	39
2.4 Vzdělávání	40
3 Benefity zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody	43
4 Zahraniční exkurz – Slovenská republika	46
5 Judikatura	51
5.1 Judikatura ESLP	51
5.1.1 Rozsudek ze dne 8. února 2016 ve věci č. 10109/14 – Meier proti Švýcarsku – povinnost pracovat	51
5.2 Judikatura českých soudů	52

5.2.1 Pracovní kázeň v rámci trestu odnětí svobody	52
5.2.2 Podmíněné propuštění	53
5.2.3 Diskriminace v odměňování odsouzených	54
5.2.4 Sražení z účtu pro účely náhrady nákladů výkonu trestu	55
5.2.5 Nedostatek pravomoci soudu.....	57
5.2.6 Pravomoc soudu v případě uplatnění nároků pracujícího odsouzeného vyplývajících z pracovní činnosti vykonávané v rámci výkonu trestu odnětí svobody.....	59
6 Návrhy de lege ferenda.....	61
Závěr.....	65
Seznam literatury.....	68
Cizojazyčné resumé.....	72

Seznam použitých zkratk

- **Odsouzený** – osoba ve výkonu trestu odnětí svobody
- **Ústava ČR** – Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- **LZPS** – Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- **ZVTOS** – zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
- **ŘVTOS** – vyhláška č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- **Vyhláška o srážkách z odměny odsouzených** – Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů
- **Nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených** – Nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody
- **Zákoník práce** – Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- **ZVTOS SK** – Zákon č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- **ŘVTOS SK** – Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody
- **Vyhláška o srážkách z odměny odsouzených SK** – Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 247/2018 Z. z., o zrážkach z čistej pracovnej odmeny obvinených a odsúdených a určení zrážok na úhradu trov výkonu trestu odňatia slobody a výšky zvýšených trov výkonu väzby a zvýšených trov výkonu trestu odňatia slobody
- **Nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených SK** – Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 384/2006 Z. z., o výške pracovnej odmeny a podmienkach jej poskytovania obvineným a odsúdeným

- **Zákoník práce SK** – Zákon č. 311/2001 Z. z., zákonník práce
- **EVP** - Doporučení Rec(2006)2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům
- **ČSSR** – Československá socialistická republika
- **OSN** – Organizace spojených národů
- **ESLP** – Evropský soud pro lidská práva
- **VS ČR** – Vězeňská služba České republiky
- **PSVD** – prostupná skupina vnitřní diferenciacie
- **ČR** – Česká republika
- **Tzn.** – to znamená
- **Č.** - číslo
- **Čl.** – článek
- **Odst.** – odstavec

Úvod

Tématem této diplomové práce je zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto téma jsem si vybrala proto, že oblast vězeňství je všeobecně mezi lidmi velmi negativně vnímána a existuje několik názorů, jak by tato oblast měla být upravena a co vše by měly mít osoby ve výkonu trestu odnětí svobody vůbec povoleno. Většina lidí si neuvědomí, co je hlavním cílem výkonu trestu odnětí svobody, a právě proto se jedná o velmi aktuální téma, neboť většina lidí žije stále v představě, že každý zločinec je špatný a nedá se napravit. Jakákoliv osoba, která se nepohybuje v této oblasti, bude mít velmi odlišný názor, avšak ve značné míře bude převažovat právě názor, aby se oblast vězeňství navrátila zpět do dob, kdy byl povolen trest smrti a osoby ve výkonu trestu odnětí svobody neměly žádná práva. Taková představa mě občas dost zaskočila, a proto byl můj výběr práce zaměřen především na jeden z hlavních účelů výkonu trestu odnětí svobody, a to je právě působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím zaměstnávání a odměňování.

Cílem této práce je podat ucelený přehled problematiky týkající se zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody, dále pojednání o některých problematických otázkách v souvislosti s vybranou judikaturou a také předestření některých vhodných změn dosavadní právní úpravy. Zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody úzce souvisí i s problematikou vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, dále pak odlišnosti pro zvláštní skupiny osob ve výkonu trestu odnětí svobody, jako jsou mladiství, ženy a další. Tyto oblasti nelze obsáhnout v této práci, neboť zaměstnávání osob ve výkonu trestu a s tím spojené odměňování je velmi rozsáhlé téma, které nelze v této práci obsáhnout velmi podrobně i s ostatními oblastmi jako je například vzdělávání, proto se v této práci zaměřím především obecně na tuto problematiku, vymezení základních institutů zaměstnávání a odměňování a nejdůležitější případy, ve kterých se tato problematika řeší.

Při psané práci vycházím především z platné právní úpravy, zejména ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, z vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, a dalších souvisejících vyhlášek a nařízení a v neposlední řadě i ze zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Dalším zdrojem, ze kterého jsem čerpala je i legislativa Slovenské

republiky, kterou jsem využívala k porovnání s českou právní úpravou. Dále jsem využívala odborné monografie a články z oficiálních stránek Vězeňské služby České republiky a v neposlední řadě i judikaturu českých soudů a Evropského soudu pro lidská práva.

Úvodní kapitola je věnována vymezení historie zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, tedy to, kdy se objevilo zaměstnávání jako hlavní účel působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a kdy se začala utvářet právní úprava této oblasti. Zaměřila jsem se stručně i první zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ze které vycházela současná právní úprava.

Další kapitola je věnována platné právní úpravě v současné době. Stručně jsem na začátku nastínila omezení práva na osobní svobodu, dále jsem ve zkratce vymezila mezinárodní úpravu a nejdůležitější dokumenty týkající se oblasti vězeňství a zaměstnávání a odměňování odsouzených. Jádrem celé této práce je vymezit platnou právní úpravu zaměstnávání a odměňování odsouzených.

Ve třetí kapitole pak vymezuji nejdůležitější benefity zaměstnávání odsouzených, které považuji za velmi motivující nejen pro samotné odsouzené, ale i pro stát a pro uvědomí lidí, které kritizují celkový systém vězeňství. Tyto benefity dokazují, jak důležité je zaměstnávání odsouzených a proč by tato oblast měla být nadále podporována a zlepšována.

V následující čtvrté kapitole jsem se zaměřila na porovnání slovenské legislativy s českou legislativou. Vzhledem k tomu, že se oblast vězeňství a zaměstnávání v rámci výkonu trestu odnětí svobody začala formovat v době Československé republiky a vycházela tedy ze stejných právních předpisů i po druhé světové válce, je velmi zajímavé, do jaké míry je shodná. Avšak ještě zajímavější je, do jaké míry se v současné době odlišuje.

Šestá kapitola je věnována vybrané judikatuře českých soudů a ESLP. Vybrané sporné otázky jsou stručně vymezeny a rozebrány v soudních rozhodnutích. Vzhledem k úpravě některých souvisejících zákonů je zajímavé, že některá soudní rozhodnutí vycházejí ze stále stejných stanovisek z dřívějších let, která stále považují za rozhodující v dané problematice.

V poslední kapitole jsou moje postřehy a úvahy nejen pro zlepšení platné právní úpravy, ale i zhodnocení pozitiv současné úpravy. Dále jsem uvedla mé návrhy, jak by se měla tato oblast rozvíjet do budoucna.

1 Historický exkurz zaměstnání osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Vývoj zaměstnávání odsouzených lze rozdělit do několika období. Zpočátku se úplně nejednalo o zaměstnávání odsouzených tak, jak jej známe dnes. Období od rozvíjení trestního práva do vzniku Československé republiky začalo postupně začleňovat vězně do práce, ale největší rozvoj této oblasti nastal až po vzniku Československé republiky a po druhé světové válce.

1.1 Období před vznikem Československé republiky

Prvním účelem trestu v době, kdy se začalo teprve rozvíjet trestní právo, bylo odstrašení ostatních zločinců tak, aby se zamezilo v páchání trestné činnosti.¹ Z tohoto účelu vyplývá, že mezi hlavní tresty patřil peněžitý trest, trest mučením a samozřejmě i trest smrti. Je tedy zřetelné, že v minulosti nešlo o převýchovu zločinců, aby již znovu nepáchali další trestnou činnost, ale šlo pouze o zastrašení ostatních, aby neskončili podobně jako ti, co svými činy již nějakou trestnou činnost spáchali a byli za to potrestáni. Vězení posléze sloužilo jako prostředek pro zajištění podezřelého, obviněného a odsouzeného až do výkonu vlastního trestu.²

Velký zlom nastal až při přijetí Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech na ně v roce 1787. Tento zákoník Josefa II. vnesl do trestního práva nový osvícenský směr, který měl za cíl více přizpůsobit přísnost trestu k povaze společenské nebezpečnosti trestného činu. Důležitým počinem, který Josef II. učinil přijetím tohoto zákoníku bylo to, že trest už měl přispívat k převýchově pachatele.³ Sice se Josef II. snažil o převýchovu pachatelů, to ovšem mělo za následek, že tresty byly velmi kruté. Tresty smrti byly částečně zrušeny, byly ponechány jen pro výjimečné případy. Po smrti Josefa II. byl trest smrti opět zaveden, ale pouze za trestný čin velezrady. V zákoníku poprvé dochází k zakotvení zásady *nullum crimen sine lege* (žádný zločin bez zákona) a zásady *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona).⁴ Tyto zásady znamenají, že veškeré

¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 491.

² VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 14.

³ Tamtéž, s. 30.

⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 493.

trestné činy jsou zakotveny v zákoníku a nelze někoho potrestat za čin, který v zákoníku není vymezen.

Trest odnětí svobody byl zakotven v Knize práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského přestupky, což byl český překlad vydaný v roce 1804. Původní název byl Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803. V tomto zákoníku se trest odnětí svobody označoval jako žalář. Mimo tento trest žaláře dále platil trest smrti.⁵ Zde nastává zlom, neboť zde se poprvé objevuje institut zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, samozřejmě se nejedná o dnešní podobu tohoto institutu. V zákoníku bylo stanoveno, že trest žaláře bude doprovázen mimo jiné i nucenými pracemi.⁶

Dalším milníkem se stal trestní zákon č. 177/1852 ř. z., který byl spíše novelou předchozího zákoníku. Nový trestní zákoník již rozlišuje zločiny, přestupky a přečiny. Zločiny jsou trestány smrtí nebo žalářem, který má dva stupně. Za přečiny a přestupky byl mimo jiné ukládán i trest vězení, který byl vykonáván ve věznicích okresních soudů. I u vězení existovali dva stupně, přičemž druhý stupeň byl zpříšňován prací, samovazbou či vynecháváním stravy.⁷

Významným doplňkem trestního zákoníku byl i zákon o donucovacích pracovnách z roku 1885. Tyto donucovací pracovny sloužily k tomu, aby osoby, které byly způsobilé k práci, ale odmítali ji, byly donuceny pracovat. Dále zde byly i osoby, které chtěly pracovat, ale momentálně ztratily své zaměstnání a neměly možnost se jinak uživit. A v neposlední řadě zde byli i vězni, kteří si odpykali svůj trest a byli propuštěni. A zároveň i ti vězni, kteří byli znovu zadrženi. V každé donucovací pracovně byli všechny osoby na začátku nástupu zařazeni do III. třídy, přičemž postupně se dostávali do II. a I. třídy v závislosti na tom, jak dobře se chovali a jak byli při práci úspěšní. Aby byli tzv. „káranci“, což byl výraz pro osoby, které se nacházeli v donucovací pracovně, motivováni, dostávali určitou část pracovní odměny. Tato odměna závisela na třídě, ve které byli zařazeni, přičemž v té nejhorsí třídě, počáteční, mohli získat pouze do 20 % výdělku, a naopak v té nejlepší třídě pak mohli získat až 30 % výdělku.⁸

⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 494.

⁶ VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 31.

⁷ Tamtéž, s. 32.

⁸ KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005, p2006. s. 10.

V prvním desetiletí 20. století se objevila snaha o reformu zákoníku z roku 1852, která se zaměřovala především na systém trestů, zabezpečovací nařízení, nucené pracovny, ale i výchovné působení trestu⁹, bohužel nebyla tato osnova přijata, neboť vypukla první světová válka. To znamenalo, že i nadále zůstal v platnosti trestní zákoník z roku 1852.

1.2 Období Československé republiky a ČSSR

Při vzniku Československé republiky byl přijat nový zákon č. 11/1918 Sb., tzv. recepční norma. Účelem tohoto zákona bylo jenom to, aby určil, že veškerá úprava, která platila doposud, platí i nadále, dokud nebude přijatá nová právní úprava. Znamenalo to, že i nadále platil trestní zákoník z roku 1852, který byl doposud platný pro české země. „*Na Slovensku pak platil uherský trestní zákon z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879.*“¹⁰ A v této době se objevila snaha o unifikaci trestního práva, tedy snaha o jeho sjednocení. První pokus o unifikaci trestního práva se objevil v květnu 1921, nesl název Prozatímní návrh obecné části trestního zákona. Nově se zde objevil institut neurčitěho odsouzení, což byl trest odnětí svobody pro osoby mladší třiceti let. Tento trest odnětí svobody byl vykonáván v tzv. polepšovnách dospělých po dobu přesně neurčenou. Nově bylo do osnovy zákona začleněna i tzv. zabezpečovací zařízení, což byly donucovací pracovny nebo tzv. převychovatelny. Tento návrh trestního zákoníku byl zveřejněn v roce 1926 a nesl název Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. K celkové kodifikaci trestního práva nakonec nedošlo. Podstatným vedlejším zákonem byl však zákon č. 562/1919 Sb., který zavedl podmíněné odsouzení a podmíněné propuštění.¹¹

Velkou změnou v oblasti trestního práva v souvislosti se zaměstnáváním odsouzených bylo přijetí zákona č. 120/1929 Sb., o donucovacích pracovnách a policejním dozoru. Tento zákon zavedl nový druh donucovacích pracoven, jednalo se o nucené pracovní kolonie.¹² Další změnou, která v oblasti trestního práva nastala, se stalo přijetí zákona č. 48/1931 Sb., o trestním

⁹ VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 35.

¹⁰ Tamtéž, s. 36.

¹¹ Tamtéž, s. 37.

¹² KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. *Historie zemské donucovací pracovny a věznic pro ženy v Pardubicích*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005, p2006. s. 15.

soudnictvím nad mládeží. Tímto zákonem byl zaveden pojem mladistvého, který určoval, že osoba mladistvá je od věku 14 let do věku 18 let. S tím souvisí i pojem nezletilé osoby, což byla tedy osoba mladší 14 let. Tyto nezletilé osoby nebyly trestně odpovědné, ale i zde byla jedna výjimka. Výjimku tvořili trestné činy, za které zákon ukládal trest smrti. V takové případě byly i tyto nezletilé osoby trestně odpovědné, ovšem za podmínky, že byly starší 12 let. Samozřejmě jim nebyl uložen trest smrti, ale ochranná výchova v domově či léčebně. Již v tomto zákoně byl trestný čin spáchaný osobou nezletilou, starší 12 let, nazývá jako provinění.¹³

V období protektorátu Čechy a Morava byly zničeny všechny demokratické zásady trestního práva. Aplikovalo se německé trestní právo, které sloužilo jako zastrašení. Byly vyhozeny zásady nullum crimen, nulla poena sine lege, dále i zásada rovnosti před zákonem, neboť se právo uplatňovalo v závislosti na rase a politické příslušnosti obžalovaného. Nejčastěji používaný trest byl trest smrti, který byl ukládán i za nedbalostní delikty.¹⁴

V souvislosti s vývojem nucené práce byli v období protektorátu donuceni pracovat i justiční vězňové a trestanci. Vězni byli rozděleni do 4 kategorií. První kategorií byli vězni koncentračních táborů. V pracovním režimu vykonávali kamenické a zemní práce, dále od roku 1942 pracovali i ve zbrojním průmyslu. Zpravidla pracovali do úplného vyčerpání a následné smrti, nebo byli systematicky zabíjeni. Druhou kategorií vězňů byli vězni pracovních výchovných táborů, což byli tábory, kde si osoby odpykávali několikátýdenní trest nucených prací. Další kategorií byli justiční vězni, což byli osoby, které vykonávali trest odnětí svobody ve věznicích. Tito vězni pracovali na stavbách a později i ve zbrojním průmyslu. Veškeré práce vykonávali v areálu věznice, ale za jistých okolností i mimo něj. Předposlední a poslední kategorií byli tzv. „pracovní Židé“. Jedni byli obyvatelé ghetta a ti druzí byli zařazeni do práce mimo ghetta a mimo systém koncentračních táborů.¹⁵

V roce 1945, tedy po osvobození, pozbyly veškeré zavedené změny v oblasti trestního práva platnosti. Na Slovensku byly veškeré změny právními předpisy z doby okupace zrušeny. Z formálního hlediska se obnovil stav právních předpisů trestního práva do stavu před druhou světovou válkou.

¹³ VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 40.

¹⁴ Tamtéž, s. 42.

¹⁵ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. s. 25.

Únorovým převratem roku 1948, kdy se k moci dostali komunisté byl vydán nový zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucených prací. Neboť se jim systém fungujících pracovních táborů velice zamlouval. Tyto tábory měli nahradit předtím fungující donucovací pracovny. Byli zde zařazovány osoby, které se vyhýbaly práci a dále ti, co ohrožovali tehdejší režim, či sem mohli poslat v podstatě kohokoliv. Další skupinou, která byla zařazena do tábora nucených prací byli odsouzení za přesně vymezené trestné činy, kteří si odpykali svůj trest odnětí svobody. Poslední skupinou byly osoby, které spáchaly některý správní přestupek. Osoby, které byly zařazeny do tohoto tábora, se označovali například jako „chovanci“. Tyto osoby byly rozdělovány na základě fyzické zdatnosti a zdravotního stavu do 4 skupin a dále dle pracovních schopností do 3 tříd.¹⁶

Ke zrušení zákona č. 247/1948 Sb. došlo až v roce 1950, kdy se v rámci tzv. právníkové dvouletky začal připravovat návrh nového trestního zákona, neboť doposud nebylo trestní právo platné na území Československa jednotné.¹⁷ Navíc byl v českých zemích stále základem trestní zákon z roku 1852 a na Slovensku byl trestní zákon z roku 1878, což vyvolávalo podstatný chaos, neboť oba zákony se výrazně odlišovaly. *„Dne 12. července 1950 schválilo Národní shromáždění osnovy čtyř trestněprávních předpisů a to: trestního zákona (zákon č. 86 Sb.), trestního řádu (zákon č. 87 Sb.), trestního zákona správního (zákon č. 88 Sb.) a trestního řádu správního (zákon č. 89 Sb.).“*¹⁸

Nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. zakotvil nové podmínky, trochu odlišné od původního trestního zákoníku z roku 1852. Například zde byl pouze jeden druh deliktu a tím byl trestný čin, dále posunul hranici trestní odpovědnosti na věk 15 let. Co se týče účelu trestu, tak ten spočíval v *„zneškodnění pachatele, zabránění mu v páchání dalších trestných činů, převychovat ho a působit výchovně na celou společnost“*.¹⁹ Mezi hlavní tresty patřil trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření. Zákon znal i vedlejší tresty, kterých bylo podstatně více. Nelze opomenout ani úpravu mladistvých, která byla upravena v samostatné části trestního zákona. Vzhledem ke zvýšení trestní odpovědnosti na věk 15 let, bylo upraveno rozmezí věku mladistvých, které nyní znamenalo překročení hranice

¹⁶ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. s. 84-87.

¹⁷ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 561.

¹⁸ VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 48.

¹⁹ Tamtéž, s. 49

věku 15 let, ale nedosažení 18 let věku.²⁰ Účelem trestu mladistvých měl charakter především výchovný. Zvláštní část se věnovala skutkovým podstatám trestných činů. Co se týče shodných znaků trestního zákona a trestního zákona správního, i v trestního zákonu správním nalezneme tresty hlavní a vedlejší, přičemž i přestupek může být potrestán odnětí svobody jakožto hlavním trestem.

Zákonem č. 88/1950 Sb. byl zrušen zákon o táborech nucených prací a byl vytvořen nový Základní táborový řád (č. j. 11,000/50-006) a Kázeňský řád pro tábory nucených prací (č. j. 11,003/50-006).²¹ Nadále byly do táborů zařazovány osoby, které si odpykaly trest odnětí svobody, a u kterých nedošlo k viditelné změně, aby po propuštění pracovaly a vedly řádný život. Došlo ke změně označení těchto lidí. Již nebyly přezdívány jako „chovanci“, nýbrž jako „vězni“. Vzhledem k menšímu počtu příchozích osob do táborů, byly postupně tyto tábory rušeny, nakonec dne 1. června 1951 byly přerazeny do pravomoci ministerstva spravedlnosti a jejich název se přeměnil na „přechodná nápravná zařízení.“ Přičemž byl obměněn i personál, kterými byli nově příslušníci Sboru uniformované vězeňské stráže. Vězeňství se začalo sjednocovat, přechodná nápravná zařízení spadla opět do kompetencí ministerstva národní bezpečnosti a roku 1953 byla zrušena všechna přechodná nápravná zařízení, tedy dříve tábory nucených prací.²²

V letech 1956 a 1957 došlo ke zrušení trestu odnětí svobody na doživotí a tento trest byl nahrazen trestem odnětí svobody na 25 let.²³ V roce 1960 byla přijata nová ústava (zákon č. 100/1960 Sb.) a tímto krokem se rozhouply i další snahy o kodifikaci, rok poté byl přijat nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. Přijetím tohoto trestního zákona se trestní právo pomalu dostává do podoby, v jakém ho známe dnes. Roku 1965 byl přijat zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, a tím konečně došlo k samostatné úpravě odnětí svobody.²⁴ V roce 1973 byl upraven a doplněn zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, a to zákonem č. 47/1973 Sb. za účelem prohloubení výchovného působení trestu odnětí svobody a posílení jeho donucovacích prostředků.

²⁰ Tamtéž, s. 49

²¹ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. s. 96

²² Tamtéž, s. 98

²³ VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 50

²⁴ Tamtéž, s. 52

1.3 Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Společně s vydáním tohoto zákona byl přijat i Řád výkonu trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech, vydaný dne 31. 7. 1965 a další prováděcí předpisy jako jsou například předpisy o běžných srážkách z pracovních odměn odsouzených, o náhradě nákladů výkonu trestu odnětí svobody, o stravování a další. Podpůrně se užívali i předpisy obecného charakteru, jako například zákoník práce, vyhláška č. 141/1958 Ú. l., o nemocenském pojištění odsouzených a další.²⁵

*„Účelem výkonu trestu odnětí svobody je odsouzenému zabránit v dalším páčání trestné činnosti a soustavně jej vychovávat k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka. Výkonem trestu odnětí svobody nesmí být ponížena lidská důstojnost.“*²⁶ Již v prvním ustanovení je stanoven účel výkonu trestu odnětí svobody, který má za cíl převychovat odsouzeného tak, aby po propuštění z vězení vedl řádný život pracujícího člověka a zamezilo se odsouzenému v páčání další trestné činnosti.

„Odsouzeným“ se rozumí osoba, která byla pravomocným rozsudkem soudu odsouzena buď k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo k podmíněnému trestu odnětí svobody, avšak bylo rozhodnuto, že trest odnětí svobody vykoná, neboť se neosvědčila při podmíněném trestu. Dále je „odsouzeným i osoba, která byla pravomocným rozsudkem soudu odsouzena k trestu nápravného opatření, který byl přeměněn v nepodmíněné odnětí svobody, nebo i peněžitému trestu, u něhož došlo k nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody či byla tato osoba odsouzena k trestu smrti, který pak byl zmírněn na nepodmíněný trest odnětí svobody.“²⁷

*„K dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody se provádí nápravně výchovná činnost, jež je souhrnem působení stanoveného pořádku a kázně v místech, kde se trest odnětí svobody vykonává, pracovní výchovy odsouzených a kulturně výchovné práce.“*²⁸ Stanoveným pořádkem a kázní jsou v tomto případě míněna práva, kterými odsouzení disponují, například právo na vzdělání, na stravování, na korespondenci a přijímání balíčků a další. Stanovený pořádek a

²⁵ REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv.* Praha: Orbis, 1966. s. 12-14

²⁶ § 1 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

²⁷ REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv.* Praha: Orbis, 1966. s. 16

²⁸ § 2 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

kázeň zaručují především povinnosti odsouzeného, které musí dodržovat, jedná se například o plnění pokynů a příkazů zaměstnanců věznice, dále plnění svých pracovních úkolů a dodržování zásad slušného chování a jednání s osobami, se kterými přichází odsouzení do styku a další povinnosti, které jsou stanoveny v tomto zákoně a v Řádu výkonu trestu odnětí svobody z roku 1965.²⁹ Úkolem pracovní výchovy odsouzených je především vytvářet dobrý vztah k práci, který je v průběhu výkonu trestu odnětí svobody upevňován. U mladistvých je důležité přihlídnout i k přípravě na jejich budoucí povolání. Kulturně výchovná práce slouží k vytváření morálních zásad a postavení ve společnosti.³⁰

„Pracovní výchova odsouzených zahrnuje

- a) zařazování odsouzených do společensky prospěšné práce a jejich odměňování za práci,*
- b) vytváření podmínek k tomu, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat svou pracovní kvalifikaci, a*
- c) výchovu k pracovní aktivitě, a to zejména rozvíjením pracovního soutěžení a zlepšovatelského a vynálezického hnutí.“³¹*

V důvodové zprávě k tomuto ustanovení je řečeno, že odsouzení pracují v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tudíž se nejedná o pracovní poměr dle pracovně právních předpisů.³²

„Odsouzení jsou v souladu s účelem výkonu trestu zařazování do práce u hospodářských organizací nebo u nápravně výchovných ústavů, a to s přihlédnutím zejména k jejich zdravotnímu stavu a pracovním schopnostem.“³³

Toto ustanovení zmiňuje dva druhy práce. Prvním typem práce je práce pro subjekty, které nejsou součástí nápravných výchovných ústavů, jedná se o práci, které vykonávají i ostatní pracovníci, kteří jsou v pracovním poměru vůči tomuto subjektu. Druhou prací je pak práce vykonávaná v rámci nápravně výchovného ústavu k zajišťování chodu tohoto ústavu, jako jsou úklidové práce a další.

²⁹ REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv.* Praha: Orbis, 1966. s. 23

³⁰ REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv.* Praha: Orbis, 1966. s. 25

³¹ § 25 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

³² REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv.* Praha: Orbis, 1966. s. 173

³³ § 26 odst. 1 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

„Pracovní doba, podmínky pro uložení práce přes čas a pracovní podmínky žen jsou u odsouzených stejné jako u ostatních pracovníků“³⁴ Z následujícího ustanovení vyplývá, že i přes to, že se na odsouzené nevtahují pracovní právní předpisy přímo, tak při výkladu určitých pracovních podmínek je třeba z pracovních právních předpisů vycházet, konkrétně ze zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce (dále jen zákon č. 65/1965 Sb.). Kupříkladu při stanovení pracovní doby, je třeba vycházet ze zákona č. 65/1965 Sb., neboť ten stanoví nejvýše 46 hodin týdně.³⁵ Zákon č. 65/1965 Sb. práce v § 89 stanoví i podmínky přiměřenou dobu na oddech a jídlo. Další podmínky související s úpravou pracovní doby nalezneme v § 90 a 91 zákona č. 65/1965 Sb. Práce přes čas je podrobně stanovena v § 97 a 98 zákona č. 65/1965 Sb. Podrobnější pracovní podmínky žen jsou taktéž upraveny v § 149 až 62 téhož zákona, přičemž obecně lze říci, že ženy nesmějí vykonávat práce, které jsou pro ně fyzicky nepřiměřené.

„Odsouzeným se zajišťuje účast na řešení otázek týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při jejich práci.“³⁶ V rámci zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci mají odsouzení určité povinnosti. Zároveň je zde snaha o zajištění stejného postavení, jakou mají ostatní pracovníci. Povinnosti, které jsou odsouzení povinni dodržovat opět stanoví zákon č. 65/1965 Sb., a to v § 135 odst. 2 a 3. Mezi tyto povinnosti patří dodržování předpisů a pokynů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, se kterými musejí být odsouzení pečlivě seznámeni, dále musejí odsouzení používat ochranné prostředky, musejí se účastnit i školení za účelem zvýšení bezpečnosti, a poslední je oznamovací povinnost, tedy musí příslušným orgánům oznámit případné závady, které by měly za následek ohrožení bezpečnosti a zdraví při práci.

§ 29 zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody stanoví podmínky pro pracovní odměnu odsouzených. V první odstavci je stanoveno, že odsouzení dostávají za vykonanou práci stejnou odměnu jako ostatní pracovníci. Z této odměny jsou mi sráženy částky, které slouží k úhradě výživného pro děti odsouzeného a dále i k úhradě nákladů výkonu trestu. Mimo tyto základní srážky jsou prováděny ještě další, jejichž podmínky jsou stanoveny ve vyhlášce č. 100/1963 Sb., vyhláška ministerstva spravedlnosti o výkonu rozhodnutí

³⁴ § 27 odst. 1 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

³⁵ § 83 odst. 1 zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce

³⁶ § 28 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

srážkami z pracovní odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě, a chovanců v domovech mládeže. Přičemž další podmínky jsou opět upraveny i v zákonu č. 65/1965 Sb. V rámci výkonu trestu odnětí svobody je umožněno některým odsouzeným, aby si rozšířili své dosavadní vzdělání.

Odsouzený může být podmíněně propuštěn za podmínek stanovených v § 61 až 64 zákona č. 113/1973 Sb, trestní zákon, a to pouze za předpokladu, že se doposud choval vzorně, zaujímal poctivý poměr k práci, a tím prokázal zjevné polepšení. Lze od něj tedy předpokládat, že po propuštění na svobodu, povede řádný život pracujícího člověka. Další podmínkou je, že odsouzený musí mít vykonán alespoň polovinu či dvě třetiny uloženého trestu v závislosti na spáchaném trestném činu.

„Odsouzený je povinen nahradit náklady výkonu trestu za dobu, po kterou svým zaviněním způsobil, že tyto náklady nemohly být uhrazeny srážkami z jeho pracovní odměny.“³⁷ Toto ustanovení stanoví, že pokud nebude odsouzený pracovat a nebude tedy dostávat pracovní odměnu, ze které se mu následně strhnou i náklady výkonu trestu, pak mu bude narůstat dluh, které bude po propuštění na svobodu po odsouzeném vymáhám.

Z výše uvedených ustanoveních, které jsou již zrušeny, vyplývá současná právní úprava výkonu trestu odnětí svobody. Tato úprava byla a stále je postupně upravována, aby vyhovovala veškerým kritériím a podmínkám pro výkon trestu odnětí svobody. Současná česká právní úprava výkonu trestu odnětí svobody je do značné míry ovlivněna nejen mezinárodním právem, ale i právem Evropské unie, a v neposlední řadě také soudními rozhodnutími jak ESLP, tak judikaturou českých soudů.

³⁷ § 65 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

2 Platná právní úprava osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce patří mezi velmi důležitá lidská práva, která mohou být za určitých podmínek omezena. Toto základní lidské právo nalezneme v čl. 8 odst. 2 LZPS, který stanoví: „*Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, které stanoví zákon.*“³⁸ Takovým zbavením osobní svobody je především trest odnětí svobody či výkon vazby. Jedná se o velmi významný zásah do tohoto práva, proto je potřeba, aby omezení takového práva bylo regulováno. V čl. 2 odst. 3 Ústavy je stanoveno: „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“³⁹ V následujícím odst. 4 je dále rozvinuto, že „*každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“⁴⁰ Přičemž čl. 7 odst. 2 LZPS dále stanovuje, že „*nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“⁴¹

Zákaz mučení je stanoven i v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod v článku 3. V článku 5 této Úmluvy je pak stanoveno mimo jiné, že zbavit někoho svobody lze pouze na základě zákonného uvěznění po odsouzení příslušným soudem či za účelem vazby. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech zakotvuje v článku 7 zákaz mučení a podmínky pro zbavení či omezení práva na svobodu jsou zakotveny v článku 9. V souvislosti se zákazem mučení je třeba zmínit i Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, kterou je Česká republika vázána, dále pak Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

³⁸ Čl. 8 odst. 2 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

³⁹ Čl. 2 odst. 3 ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁴⁰ Čl. 2 odst. 4 ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁴¹ Čl. 7 odst. 2 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

2.1 Zaměstnávání a odměňování odsouzených na mezinárodní úrovni

Na mezinárodní úrovni je problematika vězeňství taktéž upravena. V roce 1958 vydala Hospodářská a sociální rada OSN dokument, který zahrnoval pravidla pro sjednocení systému vězeňství. Nesl název Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.⁴² Tato pravidla, která jsou platná dodnes, upravují minimální rámec, který zakotvuje všeobecné požadavky na dodržování lidských práv upravených v závislosti na konkrétních podmínkách každé země. Poslední revize proběhla v roce 2015.

Výbor ministrů Rady Evropy vydal několik doporučení, která sice nejsou právně závazná, avšak je třeba jim věnovat pozornost, neboť zakotvují velmi důležitá doporučení, která mohou zlepšit vězeňství jako takové. Nastavují určitý rámec, který by měl být stanoven v každém členském státě. Mezi nejvýznamnější patří Evropská vězeňská pravidla, která byla vydána v roce 1987⁴³, postupem času byla předělávána a modernizována, přičemž zásadní změna přinesla nové přepracování, které se stalo přílohou Doporučení Rec(2006)2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům. Mezi další významné dokumenty, které vytvořila Rada Evropy patří Doporučení Rec(89)12 o vzdělávání ve věznicích, Doporučení Rec(2003)22 týkající se podmíněného propuštění, Doporučení Rec(2008)11 o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele vystavené sankčním nebo opatřením, Doporučení Rec(99)22 ohledně přeplněnosti vězeňských zařízení a nárůstu počtu vězněných osob a mnohá další.⁴⁴

EVP jsou doporučena každému členskému státu, aby se jimi řídil a stanovil důležité instituty v národní legislativě. Nejsou sice právně závazná, ovšem ESLP jim přikládá ve svých rozhodnutích značnou důležitost.

2.1.1 Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni

V úvodu těchto pravidel je opět zakotven základní rámec lidských práv, který by měl být dodržen, jedná se o zásadu zákazu diskriminace, zákaz ponižování a degradování vězňů, dále je zde zásada zákazu mučení a další.

⁴² HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 17.

⁴³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 19.

⁴⁴ MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 20.

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni upravují zaměstnání, nebo spíše práci odsouzených vězňů. Tato oblast je upravena velmi obecně, odsouzeným vězňům by měla být dána možnost pracovat či se účastnit i jiných aktivit. Není zde zakotvena povinnost pracovat, což závisí čistě na legislativě každého státu. Není zde zakotveno mnoho pravidel týkajících se úpravy zaměstnání odsouzených, to ponechávají na národní právní úpravě. Z několika pravidel, která se týkají práce vězňů vyplývá, že hlavní myšlenkou je zacházet s vězni skoro jako s lidmi na svobodě a co nejlépe se tomu přizpůsobit. Tedy nezacházet s vězni jako s otroky, neponižovat je, nenutit je k něčemu, co by degradovalo jejich lidskou důstojnost.

2.1.2 Evropská vězeňská pravidla

Stejně jako Standardní pravidla pro zacházení s vězni, zakotvují EVP určitý obecný právní rámec, kterým by se měly členské státy řídit při úpravě legislativy daného státu. V EVP jsou stanoveny obecné požadavky, které by každý stát měl mít zakotvené v národní úpravě. V první části EVP nalezneme základní principy, které utváří základ pro celou vězeňskou komunitu. Následující pravidla vymezují jejich rozsah a působnost, tedy na koho se tato pravidla vztahují.

Pravidlo č. 14 stanoví, že *„Nikdo nesmí být přijat nebo držen ve věznici jako vězeň bez platného nařízení o výkonu vazby nebo trestu, v souladu s národním právem.“*⁴⁵

Práce je zakotvena více rozsáhle, než tomu je u Standardních minimálních pravidel zacházení s vězni dle OSN. V EVP je kladen důraz na důležitost práce ve věznici, neboť zvyšuje schopnost vězňů si i po propuštění umět vydělat na živobytí. Je zde mimo jiné i zakotveno, že *„musí být za práci vězňů vyplacena odpovídající mzda.“*⁴⁶ Veškerá pravidla, která se vztahují na výkon práce ve věznici stanovují, co vše musí být stanoveno v národní legislativě, jedná se například o maximální počet denních a týdenních pracovních hodin, dále pak přijetí bezpečnostních opatření. Co se týče opatření pro případ pracovního úrazu či nemoci z povolání, zde je zakotvena podmínka, aby bylo zabezpečeno odškodnění za stejných podmínek, jaké mají občané pracující na svobodě.⁴⁷

⁴⁵ Pravidlo č. 14 Doporučení Rec(2006)2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům

⁴⁶ Tamtéž, pravidlo č. 26.10

⁴⁷ Tamtéž, pravidla č. 26

Pravidla, která se týkají vzdělávání mimo jiné zakotvují i důležitost vzdělávání vězňů.⁴⁸ Je potřeba věnovat pozornost i faktu, že se ve vězení mohou ocitnou osoby, které nejsou gramotní či neumějí počítat. I na tento fakt myslí EVP, a proto pokládá za prioritní vypracovat programy pro takové vězně přednostně. Nejen vězni, kteří mají tak nízké vzdělání, je zapotřebí všeobecně vzdělat, ale i mladistvé osoby či osoby, které mají zájem o rozšíření vzdělání.

Osmá část EVP pak shrnuje důležité cíle pro odsouzené vězně. V pravidle 102 je stanoveno, že „*Kromě pravidel, která se vztahují na všechny vězně, musí být režim pro odsouzené vězně vytvořen tak, aby jim umožnil vést odpovědný život bez zločinnosti. Uvznění je v důsledku odnětí svobody trestem samo o sobě a režim pro odsouzené vězně tudíž nesmí ještě zhoršovat utrpení, které je dáno samotnou podstatou uvznění.*“⁴⁹ Jak již bylo zdůrazněno ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni, i zde je velký důraz kladen především na zacházení s vězni. Je tedy zdůrazněno, že hlavním cílem vězení není zhoršovat utrpení, ponižovat vězně či degradovat jejich lidskou důstojnost. Poslední věta tohoto ustanovení hovoří o tom, že samotné uvznění je pro vězně trestem.

Dále je zde zakotvena realizace režimu pro odsouzené vězně a mimo jiné je zde zmíněn i plán, který má podpořit a motivovat vězně ke změně postoje. Tento plán by měl zahrnovat mimo jiné „*práci, vzdělávání, další činnosti, přípravu na propuštění*“⁵⁰, samozřejmě s ohledem na situaci ve věznici i na potřeby vězně. Je zde zakotvena i práce vykonávána odsouzenými vězni, jakožto více specifikující pravidla pro odsouzené vězně, která doplňují základní pravidla ohledně práce. Například v ustanovení 105.2 EVP je stanoveno, že „*od odsouzených vězňů, kteří ještě nedosáhli běžného důchodového věku, se může požadovat práce, za předpokladu jejich tělesné i duševní způsobilosti, o které rozhodne lékař.*“⁵¹ Z uvedeného vyplývá, že odsouzení jsou povinni pracovat, pokud jim to stát nařídí, ovšem i tato oblast musí být upravena v národní legislativě každého státu. Tím se liší EVP od Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, která zakotvují pouze možnost práce pro vězně, nikoliv povinnost pracovat.

⁴⁸ Tamtéž, pravidlo č. 28

⁴⁹ Pravidlo č. 103.4 Doporučení Rec(2006)2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům

⁵⁰ Tamtéž, pravidlo č. 105.2

⁵¹ Tamtéž, pravidlo č. 105.2

V posledních ustanoveních osmé části EVP jsou pak doplňující pravidla pro vzdělávání odsouzených vězňů a pomoc při jejich propuštění.

2.2 Vnitrostátní úprava České republiky

V České republice je výkon trestu odnětí svobody upraven především v ZVTOS, který pak doplňuje vyhláška ŘVTOS. Dále je třeba uvést i zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který upravuje určité odlišnosti v případě mladistvých. Nelze opomenout ani zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní, který stanoví práva a povinnosti příslušníků VS ČR. Institut zaměstnávání a odměňování odsouzených je v určitých oblastech upraven i v zákoníkem práce, zákonem č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů a jistě se objeví i další zákony, které se subsidiárně použijí.

Dále jsou zde dva důležité předpisy, které je třeba zmínit. Jedná se o vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů. A nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody.

2.2.1 Vymezení účelu výkonu trestu odnětí svobody

*„Účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páčání trestné činnosti.“*⁵² Hlavním cílem výkonu trestu dle této zákonné definice je především převychovat odsouzené a změnit jeho negativní postoj ke společnosti. Tedy na něj působit tak, aby se po propuštění vyvaroval další trestné činnosti a

⁵² § 1 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

začal vést řádný život, ke kterému ho zaměstnanci ve věznici vedou a snaží se mu pomoci začlenit se zpátky do společnosti. Další cílem, které je zde zmíněn je samozřejmě také ochrana společnosti před osobami, které spáchali nějaký trestný čin a zamezit jim tak v pokračování páchání trestné činnosti.

V úvodních ustanoveních ZVTOS mimo předmět úpravy, především tedy účel výkonu trestu odnětí svobody, dále jsou zde zakotveny hlavní zásady, které stanovují, že trest musí být vykonáván takovým způsobem, aby nebyla zneuctěna lidská důstojnost a zdraví odsouzených ve výkonu trestu. Struktura ZVTOS a ŘVTOS vychází především z EVP a Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Dále je zde vidět prolínají původní úpravy zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ze kterého novější zákon vychází.

V hlavě II nalezneme práva odsouzených. Mezi hlavní práva, kterými odsouzení disponují, patří právo na korespondenci s příbuznými, přáteli, ale i s advokátem, toto právo nalezneme v § 17, v další ustanovení je pak právo užívání telefonu, návštěvy, duchovní a sociální služby, nákup potravin a věcí osobní potřeby, příjem balíčku. Je zde upravena i oblast nakládání s penězi, která upravuje mimo jiné i účet odsouzených, který má vedený ve věznici. ŘVTOS opět doplňuje tyto oblasti o důležitá ustanovení, případně doplnila i určité oblasti, které nejsou v zákoně výslovně stanoveny. V této hlavě jsou zakotveny povinnosti odsouzených, mezi něž patří například dodržování pořádku a kázně, plnění příkazů zaměstnanců VS ČR, dále je zde zakotvena i povinnost pracovat, která vychází z programu zacházení.⁵³

2.2.2 Program zacházení

Jak již bylo uvedeno výše, mezi povinnosti odsouzených patří mimo jiné i pracovat, a to za určitých podmínek. Jedná se o podmínku zdravotní způsobilosti k práci, další podmínkou je, že odsouzený není uznán dočasně práce neschopným a nejdůležitější podmínka je, že mu musí být přidělena práce.⁵⁴

Zaměstnávání odsouzených společně s dalšími aktivitami, jako je například vzdělávání odsouzených a další aktivity, patří do tzv. programu zacházení s odsouzenými. Tento program má několik oblastí, kterými se zabývá, přičemž

⁵³ Hlava II zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁵⁴ § 28 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

zahrnuje nejen aktivity, které jsou povinné, ale i aktivity, které jsou pro odsouzené dobrovolné, jedná se o zájmové či volnočasové aktivity, jako příklad takové aktivity lze uvést čtení knih. Pro každého odsouzeného je potřeba zvolit ten správný program, který je pro něj nejen vhodný, ale je třeba zohlednit i případná rizika, která by mohla mít vliv na páčání trestné činnosti v budoucnu. Tzn. nelze zvolit takový program, který by souvisel se spáchanou trestnou činností odsouzeného a měl za následek podporu budoucí trestné činnosti odsouzeného. Vhodný program zacházení zvolí daná věznice, a to na základě kompletních informací o odsouzeném.

Cílem programu zacházení je především působit na odsouzeného, aby po propuštění z výkonu trestu byli připraveni vést řádný a soběstačný život, což je také hlavní účelem trestu odnětí svobody, který je zakotven v § 1 odst. 2 ZVTOS.

Program zacházení má několik oblastí aktivit, které podrobněji upravuje § 36 odst. 2 ŘVTOS:

„Program zacházení s odsouzenými se člení na

- a) pracovní aktivity,*
- b) vzdělávací aktivity,*
- c) speciální výchovné aktivity,*
- d) zájmové aktivity*
- e) oblast utváření vnějších vztahů.“⁵⁵*

„Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí

- a) zaměstnávání,*
- b) práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice,*
- c) pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.“⁵⁶*

Na základě rozdělení odsouzených dle stupně jejich rizik mají programy zacházení odlišné druhy aktivit, na které je kladen důraz v rámci daného programu zacházení. ŘVTOS podrobněji upravuje, jaká aktivita je vhodnější pro jednotlivé skupiny. Lze říci, že odsouzené lze z tohoto pohledu rozdělit do 3 skupin. První skupinou jsou odsouzených, kteří nepředstavují zvlášť velká rizika, ŘVTOS je označuje jako odsouzené s nízkými riziky. U takových osob je důležité

⁵⁵ § 36 odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁵⁶ § 36 odst. 3 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

zapojit převážně aktivity pracovní a zájmové.⁵⁷ Přičemž odsouzení, kteří se nechtějí účastnit žádných aktivit a celkově odmítají výkon trestu. Pro tyto osoby je stanoven tento minimální program, kde jsou stanoveny jen ty nejzákladnější aktivity, které musí daný odsouzený plnit. Jedná se především o činnosti pracovní k zajištění každodenního provozu věznice, dodržování kázně a další.⁵⁸ U odsouzeného, který je zařazen do skupiny se středními či vysokými riziky, je kladen důraz na pracovní a vzdělávací aktivity.⁵⁹ Další skupinou odsouzených jsou odsouzení zařazení do skupiny s vysokými až velmi vysokými riziky. Pro tyto osoby se stanoví program, který je zaměřen na aktivity vzdělávací a speciálně výchovné.⁶⁰ Poslední skupinou odsouzených, u kterých se připravuje program zacházení je skupina, která už se nachází ve stavu před propuštěním z výkonu trestu, proto je potřeba se u této skupiny zaměřit na přípravu na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tento program je nazýván jako program výstupního zacházení.⁶¹ Z uvedeného vyplývá, že pro každého odsouzeného se pečlivě připravuje individualizovaný program zacházení s aktivitami, v němž jsou zohledněna všechna kritéria, která jsou potřeba k působení na změnu odsouzeného k vedení řádného života po propuštění a zamezení k opakování páchat trestnou činnost.

Je potřeba, aby odsouzený přijal program zacházení, který mu byl předložen Vězeňskou službou jako nejvhodnější právě pro něj a toto přijetí musí stvrdit svým podpisem. Pokud odmítne přijmout konkrétní program zacházení, pak je zařazen do programu základního motivačního zacházení,⁶² který má za cíl motivovat odsouzeného, aby změnil své chování a postoje.

Tento program zacházení se průběžně hodnotí. Na základě hodnocení, jak dobře odsouzený program plní, je zařazen do tzv. prostupné skupiny vnitřní diferenciaci (dále jen „PSVD“), které mají celkem tři stupně. Pokud plní svůj program řádně a aktivně se zúčastňují všech aktivit, jsou zařazeni do I. PSVD. Do II. PSVD se zařazují odsouzení, kteří ještě nejsou rozhodnuti, zda program

⁵⁷ § 36a odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁵⁸ MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 15.

⁵⁹ § 36a odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁶⁰ § 36a odst. 3 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁶¹ § 36a odst. 4 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁶² § 37 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

chtějí plnit či nikoliv, plní ho tedy jen z části. Do III. PSVD se zařazují odsouzení, kteří odmítají plnit program zacházení, odmítají celkově jakýkoliv přístup ze strany věznic a jejich zaměstnanců.⁶³

Když odsouzený nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, je zařazen vždy do II. PSVD⁶⁴ a v té může setrvat, nebo může být na základě hodnocení plnění programu zacházení přeřazen buď do I. PSVD či do III. PSVD. Systém hodnocení má svůj význam, neboť první dvě skupiny mají určité výhody, aby motivovali odsouzené k řádnému plnění program a svých povinností s ním spojených.

2.2.3 Zařazování odsouzených do práce

Jak již bylo zmíněno výše, „*Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý.*“⁶⁵

Existuje i zvláštní skupina odsouzených, kteří nemohou vykonávat práci. Označují se jako odsouzení trvale pracovní nezařaditelní. Kdo je trvale pracovní nezařaditelný je stanoveno jednak v § 69 ZVTOS:

Odsouzeným trvale pracovní nezařaditelným je odsouzený,

- a) který je starší 65 let, pokud sám nepožádá o zařazení do práce,*
- b) který byl uznán invalidním ve třetím stupni, ledaže sám požádá o zařazení do práce a jeho pracovní schopnost takového zařazení připouští nebo*
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.⁶⁶*

V souvislosti s odsouzeným starším 65 let, který je dle naší zákonné úpravy trvale pracovní nezařaditelný, bylo však vydáno zajímavé stanovisko ESLP v rozsudku ze dne 8. února 2016 ve věci č. 10109/14 – Meier proti Švýcarsku, které je podrobněji popsáno v kapitole Judikatura. ESLP pronesl názor, že i když nemá odsouzený starší 65 let povinnost pracovat, neznamená to, že jí práce nařízena být nesmí, pokud je zdravotně způsobilá a byla by zařazena do práce, která by odpovídala jejímu věku z hlediska náročnosti. České soudy tuto problematiku zatím neřešily, tudíž stanovisko českých soudů dosud není. Zároveň ZVTOS ukládá

⁶³ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). s. 106

⁶⁴ Tamtéž s. 106

⁶⁵ odst. 1 § 29 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁶⁶ § 69 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

povinnost pracovat pouze osobám, které jsou mladší 65 let a nemají jiné překážky, které by zapříčinily neschopnost pracovat. Z pohledu českého práva je tedy povinnost pracovat odsouzeného starších 65 let vyloučena, až na případy, kdy sám odsouzený požádá o práci.

§ 41 odst. 2 ŘVTOS skupinu odsouzených, které nemají povinnost pracovat ještě doplňuje. Neboť povinnost pracovat se nevztahuje mimo tyto 3 skupiny osob ještě na osoby, které jsou dočasně práce neschopné a náleží jim náhrada odměny, jako je tomu u zaměstnance a zaměstnavatele, jejichž vztah se řídí zákoníkem práce. A poslední skupinou osob, které nejsou povinny pracovat, jsou osoby, u kterých vznikla překážka vyplývající z jejich pracovního vyloučení.

Odsouzený, který je zdravotně způsobilý k práci a nemá žádné další překážky, které by znemožňovaly výkon práce, je povinen pracovat. Pokud odmítne pracovat, jedná se o závažné porušení povinnosti odsouzených, za které mu bude uložen kázeňský trest. Tento případ již byl řešen v rámci judikatury Ústavního soudu, jedná se o usnesení ze dne 4. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 3239/09-1, které je podrobněji popsáno v kapitole Judikatura. Tento případ byl velmi zajímavý i z hlediska posouzení práce vykonávané odsouzenými podle pracovních předpisů, zda lze srovnávat pracovní vztah založený na základě zákoníku práce se vztahem, který vznikne mezi odsouzeným zařazeným do práce a příslušnou věznicí.

Odsouzení, kteří neuposlechli rozkazu či příkazu zaměstnance věznice jsou zpravidla jsou umístěni mimo ostatní odsouzené a mají možnost jen omezených činností, aby se minimalizovala rizika, která by měla za následek páchaní trestné činnosti v budoucnu. Za odmítnutí práce se nepovažuje situace, kdy vzal odsouzený zpět svůj souhlas, jímž souhlasil zařazení do práce u cizích subjektů, které uzavřely smlouvu s věznicí za účelem zaměstnávání odsouzených.⁶⁷

K tomu, aby mohl být odsouzený zařazen do práce je potřeba, aby věznice zajistila určité podmínky, které stanoví ZVTOS. Konkrétně tyto podmínky nalezneme v odst. 2 § 29 ZVTOS. Věznice musí zařadit odsouzené do práce tak, aby daná práce co nejlépe odpovídala jejich znalostem a dovednostem a zároveň i jejich zdravotní způsobilosti. Další věc, kterou musí věznice zajistit je

⁶⁷ § 41 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

odměna pro odsouzené za vykonanou práci. A v poslední řadě musí vytvořit podmínky pro získání či další zvyšování pracovní kvalifikace.

Existuje několik způsobů, jak zajistit práci odsouzeným. Jedná se o práci v rámci vnitřního provozu samotné věznice, dále v rámci vlastní výroby či podnikatelské činnosti, a nakonec lze zajistit práci i u cizích subjektů na základě smlouvy. Smlouva mezi věznicí a jiným subjektem, která upravuje zařazení odsouzených do práce, stanoví další podmínky pro výkon dané práce. Mezi tyto podmínky patří například jak budou odsouzení zaškoleni pro danou práci, podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a další. Tyto jiné subjekty jsou povinni poskytovat věznicí, se kterou mají uzavřenou smlouvu pro výkon práce odsouzených, předem dohodnuté plnění. Pokud má odsouzený pracovat pro jiný subjekt, je potřeba, aby dal písemný souhlas, že bude u jiného subjektu zaměstnán. Jsou zde i výjimky, kdy tohoto souhlasu není třeba. Jedná se o zaměstnání, kdy je odsouzený zaměstnáván dle § 30 odst. 4 ZVTOS *Českou republikou, krajem, obcí, dobrovolným svazkem obcí nebo subjektem, který jimi byl zřízen či založen a v němž mají většinovou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech anebo vykonávají rozhodující vliv na jeho řízení či provozování*.⁶⁸ Odsouzený, který dal souhlas k zaměstnávání u jiného subjektu, může svůj souhlas odvolat. Musí tak učinit prohlášením vůči Vězeňské službě, které musí být písemné. Pokud svůj souhlas odvolá, tak to neznamena, že by odsouzený odmítl pracovat.⁶⁹

Nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce vymezuje 4 skupiny prací dle toho, jak je daná práce náročná a jaké je vyžadováno vzdělání. Toto rozdělení je důležité i z hlediska pracovní odměny. Čím vyšší skupina, tím lepší odměna za vykonanou práci. Do první skupiny jsou zařazení odsouzení, kteří nepotřebují žádnou odbornou kvalifikaci. Druhou skupinou odsouzených zařazených do práce jsou ti, kteří mají střední vzdělání s výučním listem nebo jinou odbornou kvalifikaci. Třetí skupinou jsou odsouzených, kteří již mají složenou maturitní zkoušku na střední škole, nebo dokončené vyšší odborné vzdělání či vysokoškolské vzdělání v bakalářském

⁶⁸ § 30 odst. 4 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁶⁹ § 30 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

studijním programu. Poslední čtvrtou skupinou jsou odsouzení, kteří mají ukončené vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu.⁷⁰

Mezi práce, které zajišťují každodenní chod věznice, patří například výdej stravy do cel, pomoc v kuchyni při přípravě stravy nejen pro příslušníky sboru, ale i pro samotné odsouzené, dále pak údržba a úklid prostorů věznice, jednotlivé kanceláře příslušníků sboru, úklid na dvoře. Úklid zahrnuje například vynášení odpadků, zalití květin či utření prachu. Do určitých prostorů věznice mohou vstoupit právě pouze zaměstnaní odsouzení za účelem výkonu práce, například úklidu kanceláří příslušníků sboru. Dále také malují zdi, které je potřeba po čase vymalovat. Za tyto práce nedostávají odsouzení žádnou pracovní odměnu. Jsou to práce, které zajišťují chod věznice. Mezi další práce, za které již pracovní odměnu dostávají patří například výroba různých dekoračních předmětů z kovu v kovodílně, která může být součástí věznice. Případně mohou pracovat v tiskárně, kde zpracovávají zakázky pro věznici i pro soukromé subjekty. Odsouzení vyrábějí například hračky a pomůcky pro nemocné nebo handicapované děti ve volném čase ze zbytků dřeva a tyto hračky a pomůcky jsou pak darovány dětským domovům nebo nemocnicím.

2.2.4 Zákaz některých prací

ZVTOS pomýšlí i na nebezpečí, které by mohlo být vyvoláno prací odsouzeného s látkami, které jsou samy o sobě nebezpečné. A v ruce odsouzeného při nesprávné manipulaci by mohly mít za následek velmi vážné poškození zdraví či značné škody na majetku. Z tohoto důvodu je v ZVTOS zakotveno v § 31, že se určité práce či látky, které souvisejí s danou prací, zakazují, nebo je výkon této práce pod zvýšenou kontrolou. Zakazuje se práce s výbušninami. Dále je pak pod zvýšenou kontrolou práce, při které přijde odsouzený do kontaktu s omamnými či psychotropními látkami nebo jedy a další, které by mohly vyvolat výše zmíněné nebezpečí. Práce s takovými látkami mohou být pro některé odsouzené zakázané. Jedná se především o skupinu odsouzených, kteří spáchali trestný čin související právě s těmito látkami. Proto je zapotřebí zvolit pro každého odsouzeného individuální program zacházení, který

⁷⁰ § 2 nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

zahrnuje i výkon práce nesouvisející se spáchaný trestný činem. Jinak by mohla taková práce podněcovat odsouzeného k páchání další trestné činnosti.

Ve zvláštních právních předpisech je dále stanoven zákaz určitých prací pro odsouzené ženy a mladistvé. Tím zvláštním předpisem je jednak míněn zákoník práce a jednak Úmluva o noční práci mladistvých zaměstnaných v průmyslu, vyhlášená pod č. 460/1990 Sb. Jedná se konkrétně o ustanovení § 238 až § 247 zákoníku práce. Jednotlivá ustanovení stanoví například podmínky pro výkon práce těhotných žen, které nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody. Ty například nemohou vykonávat určité druhy prací, které by ohrozili jejich mateřství.

Ženy jsou zaměstnány například v žehlárnách, v šicích dílnách, případně vytvářejí různé hračky a loutky pro děti.

§ 244 zákoníku práce stanoví, že „zaměstnavatelé smějí zaměstnávat mladistvé zaměstnance pouze pracemi, které jsou přiměřené jejich fyzickému a rozumovému rozvoji, a poskytují jim při práci zvýšenou péči.“ Tento fakt je třeba zohlednit i při zaměstnávání mladistvých odsouzených, avšak úprava, která se na ně vztahuje v souvislosti se zaměstnáváním je do jisté míry odlišná a řídí se jinými pravidly, než je tomu tak například u dospělého muže.

2.2.5 Pracovní doba, práce přesčas a školení odsouzených

ZVTOS v § 32 odkazuje na pracovní právní předpisy, které se použijí na určité pracovní podmínky, pracovní dobu či uložení práce přesčas. Uložení práce přesčas závisí na řediteli věznice, zda ji nařídí či nikoliv.⁷¹

Zvláštním předpisem, který je v tomto ustanovení zmíněný je zákoník práce, konkrétně se jedná o ustanovení § 93 zákoníku práce, který stanoví, za jakých podmínek lze stanovit práci přesčas. Toto ustanovení stanovuje, že práci přesčas lze uložit jen ve výjimečných případech. Dle § 78 písm. i) je zapotřebí splnit dvě podmínky, které stanovují, kdy se jedná o práci přesčas. Jedná se o podmínku, že práce přesčas je práce, která je nad rámec týdenní pracovní doby, a zároveň stojí i mimo rozvrh směn. Pokud nebudou tyto podmínky splněno současně, pak se nejedná o práci přesčas.⁷² Další podmínkou, kterou je třeba splnit při ukládání práce přesčas, je stanovena v odst. 2 § 93 zákoníku práce, který

⁷¹ § 32 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁷² HLOUŠKOVÁ, Pavla. *Zákoník práce: prováděcí nařízení vlády a další související předpisy: s komentářem k ...* Olomouc: ANAG, 2007. Práce, mzdy, pojištění. s. 199.

stanoví, že „nařízená práce přesčas nesmí u zaměstnance činit více než 8 hodin v jednotlivých týdnech a 150 hodin v kalendářním roce.“ Přičemž toto ustanovení lze prolomit dohodou mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, což nám dokládá odst. 3 § 93 zákoníku práce.

Co se týká pracovní doby, tak dle § 42 ŘVTOS může ředitel věznice rozvrhnout pracovní dobu odsouzených dle pracovněprávních předpisů a obzvláště ji přizpůsobit dle potřeb pracovníků zaměstnavatele. V ZVTOS v ustanovení § 32 odst. 2 pak nalezneme činnosti, které se nezapočítávají do pracovní doby. Jedná se o činnosti, které souvisejí se zajišťováním každodenního provozu věznice. Patří sem údržba a úklid prostorů věznice a další činnosti, které jsou stejného nebo podobného rázu. Tyto činnosti musejí činit zpravidla všichni odsouzení, jedná o činnosti, které jsou stanoveny v minimálním programu zacházení, takže je musejí vykonávat i odsouzení, kteří jinou práci odmítají.⁷³

Než je odsouzený zařazen do práce, musí být seznámen se svými právy a povinnostmi. Dále musí být seznámen s předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a protipožárními předpisy. Každý odsouzený musí projít pracovnělékařskou prohlídkou, než bude zařazen do práce. V případě potřeby je tato prohlídka uskutečněna i v průběhu zařazení do práce, pokud je k tomu důvod. Stejně jako klasický zaměstnanec u zaměstnavatele, jejichž vztah vychází ze zákoníku práce, musí být podroben jistému školení, aby mohl vykonávat danou práci, tak i odsouzený musí být nejdříve zaškolen k výkonu určité práce. Školení může mít i jiný význam než jen zaškolení odsouzeného do nové práce. Odsouzený může být podroben i odbornému školení, které se zaměřuje na zvyšování jeho kvalifikace. Vzhledem k tomu, že odsouzení jsou ve věznici pod dohledem zaměstnanců VS ČR, pak je zřejmé, že i v zaměstnání musí být pod dohledem takového zaměstnance. Zaměstnanci VS ČR pak dohlíží nejen na pracoviště odsouzených, kteří pracují uvnitř věznice, ale i mimo ni.⁷⁴

Ovšem i zde jsou výjimky, jelikož je více pracovišť, které zaměstnává odsouzené a nelze pokrýt všechna pracoviště zaměstnanci VS ČR, existují i odsouzení, kteří nemusí být pod dohledem zaměstnance VS ČR. Tyto skupiny odsouzených musí splňovat určité předpoklady pro to, aby byli vybráni do tzv.

⁷³ § 32 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁷⁴ § 44 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

nestřežených pracovních skupin. Pouze ředitel věznice má oprávnění povolit volný pohyb odsouzeným mimo věznici. Tento volný pohyb slouží pouze při plnění pracovních úkolů či při docházení na pracoviště a zpět do věznice. Mezi tuto skupinu odsouzených mohou být vybráni pouze odsouzení, kteří jsou umístěni v oddělení s nízkým nebo středním stupněm zabezpečení věznice s ostrahou.⁷⁵ Je zřejmé, že i odsouzení, kteří docházení na pracoviště samostatně, musejí být kontrolováni zaměstnancem VS ČR. Tato kontrola se provádí v určitých intervalech v závislosti na stupni zabezpečení, do kterého je konkrétní odsouzený zařazen. Přičemž v každém stupni lze umožnit odsouzenému volný pohyb na pracoviště za podmínky, že toho odsouzený nezneužije v závislosti na jeho předchozím chování či být zařazen na nestřežené pracoviště mimo věznici. Ale s vyšším stupněm zabezpečení jsou odsouzení častěji kontrolováni.⁷⁶

2.3 Odměňování odsouzených

ZVTOS stanoví dva případy při odměňování odsouzených. Prvním z nich je situace, kdy odsouzený dostává pracovní odměnu dle § 33 ZVTOS: „*Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Vláda stanoví nařízením výši této odměny a podmínky pro její poskytování.*“⁷⁷ Druhým případem je pak situace, kdy odsouzený nemá nárok na pracovní odměnu za vykonanou práci. V tomto případě se jedná o práci, kterou odsouzený vykonává pro zajištění každodenního provozu věznice. A jak bylo zmíněno výše, jedná se o práce, které musí vykonávat každý odsouzený, neboť jsou součástí minimálního programu zacházení.⁷⁸

Situace, kdy odsouzený nemůže vykonávat práci, protože je dočasně práce neschopný, řeší zákoník práce v ustanovení § 192 jako v případě zaměstnance, kterému zaměstnavatel vyplácí náhradu mzdy.⁷⁹

⁷⁵ § 45 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁷⁶ § 54 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁷⁷ § 33 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁷⁸ § 32 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁷⁹ § 33 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

2.3.1 Pracovní odměna a její složky

Výše a podmínky pracovní odměny jsou stanovena nařízením vlády č. 361/2017 Sb. V § 1 tohoto nařízení je stanoveno, co vše spadá do pracovní odměny odsouzeného, který je zařazen do práce ve výkonu trestu odnětí svobody. Pracovní odměnu tedy tvoří „základní složka odměny, odměna za práci přesčas, příplatek za práci ve svátek, příplatek za noční práci a příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí.“⁸⁰ Jsou zde stanoveny další podmínky pracovní odměny, například kdy je splatná, za jakých podmínek odsouzený nedostane svoji odměnu, či jakým způsobem bude za práci ohodnocen, zda časově či úkolově.

Výše odměny se pak rozlišuje dle toho, zda dostává odsouzený práci, která je hodnocena časově či úkolově. Obě složky, jak časová, tak i úkolová, jsou hodnoceny určitým procentem. Z hlediska odměňování odsouzených je důležité, do které skupiny z pohledu náročnosti je zařazen. Nařízení č. 361/2017 Sb. vymezuje 4 skupiny dle toho, o jakou práci se jedná. Čím vyšší skupina, tím lepší odměna za vykonanou práci. Pro první skupinu je určeno 50 % minimální mzdy za měsíc, pro druhou skupinu 70 %, pro třetí 95 % a pro čtvrtou 120 %. Takto se určuje časová složka odměny, přičemž úkolová se stanovuje velmi podobně, akorát zde figuruje ještě tzv. koeficient, který určuje průměrný počet hodin v daném měsíci. Hodnota koeficientu závisí na tom, zda odsouzený pracuje v jednosměnném, dvousměnném či třisměnném a nepřetržitém provozu.⁸¹

Odsouzenému dále náleží odměna za práci přesčas, přičemž příplatek za práci přesčas činí 25 % časové či úkolové složky odměny, která připadne na hodinu práce, případně ve výši 50 % časové či úkolové složky odměny, jedná-li se o práci konanou ve dnech nepřetržitého odpočinku.⁸²

Mezi další příplatky k pracovní odměně odsouzeného patří i příplatek za práci ve svátek, který činí 10 % základní hodinové odměny. Dále pak příplatek za noční práci, který činí 20 % základní hodinové odměny. A v poslední řadě i příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí, který činí v rozmezí 200 až 700 Kč měsíčně při stanovené týdenní pracovní době. Pokud odsouzený v daném měsíci odpracuje méně, pak mu náleží snížený příplatek za práci ve ztíženém pracovním

⁸⁰ § 1 odst. 1 nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

⁸¹ § 3 a 4 nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

⁸² § 5 nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

prostředí.⁸³ Sice je tato úprava zakotvena v nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených upravující přímo tuto problematiku týkající se odměňování odsouzených včetně příplatků, avšak vychází ze zákoníku práce. Tato problematika byla řešena v rámci usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2019, sp. zn. 21 Cdo 846/2019-197, kdy šlo o pravomoc soudu v případě uplatnění nároků pracujícího odsouzeného vyplývajících z pracovní činnosti vykonávané v rámci výkonu trestu odnětí svobody.

Dle ZVTOS nesmí mít odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody u sebe žádnou finanční hotovost. Proto je každému odsouzenému, který nastoupí do výkonu trestu, zřízen účet vedený věznicí. Na tento účet přichází odsouzenému pracovní odměna, dále peníze, které mu zašle jeho rodina či příbuzní. Odsouzený může tyto peníze využít například na nákup potravin, léčivých přípravků či věcí osobní potřeby, ovšem za stanovených podmínek, které ukládá nejen ZVTOS, ale i ŘVTOS.⁸⁴ Kapesné značí částku, kterou má odsouzený volně k dispozici a může s ní naložit dle vlastního uvážení. Druhá složka, tzv. Úložné je částka, kterou věznice převede na účet odsouzeného. Jakým způsobem a jakou částkou bude zbývající pracovní odměna rozdělena mezi Kapesné a Úložné je stanoveno vyhláškou.⁸⁵

2.3.2 Srážky z odměny

„Pracovní odměna odsouzeného se pro účely srážek daní a pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti.“⁸⁶

Podrobnější úpravu srážek z pracovní odměny odsouzeného a jejich podmínky stanoví vyhláška o srážkách z odměny odsouzených.

§ 1 vyhlášky o srážkách z odměny odsouzených stanoví, jaké srážky se srazí a odvedou z pracovní odměny odsouzeného. Jedná se o stejné srážky, které se provádí u zaměstnance, který není ve výkonu trestu odnětí svobody. To znamená, že z pracovní odměny odsouzeného se odvede na pojistné na sociální zabezpečení

⁸³ § 6 až § 8 nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

⁸⁴ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). s. 79-80.

⁸⁵ § 33 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁸⁶ § 33 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti dle zákona č. 589/1992 Sb., dále se odvádí na pojistné na veřejné zdravotní pojištění dle zákona č. 592/1992 Sb. a v poslední řadě i záloha na daň z příjmů fyzických osob dle zákona č. 586/1992 Sb. Po odečtení veškerých srážek zůstane částka nazývaná jako čistá odměna. Z této čisté odměny jsou pak dále prováděny další srážky, které provádí věznice. Jedná se například o srážky k úhradě výživného pro děti, kterým musí odsouzený poskytovat výživu a další srážky s tím spojené. Mimo tyto srážky se odsouzenému z pracovní odměny sráží také náklady výkonu trestu a taktéž se sráží částka na uhrazení ostatních pohledávek vůči odsouzenému.⁸⁷

Celková částka srážek však nesmí přesáhnout 72 % čisté odměny. Vyhláška stanoví, za jakých podmínek a v jaké výši se strhávají jednotlivé srážky.⁸⁸

Pracovní odměna se poté po provedení veškerých srážek, včetně těch, které se odvádí již z čisté pracovní odměny, dělí na dvě složky, a to Kapesné a Úložné.⁸⁹

2.3.3 Povinnost hradit náklady výkonu trestu

„Odsouzený je povinen hradit náklady výkonu trestu.“⁹⁰

Pokud nebude odsouzený ve věznici pracovat, pak mu vznikne dluh vůči věznici, který bude stále narůstat a věznice bude tento dluh po propuštění odsouzeného z věznice po odsouzeném vymáhat. Tyto náklady se zpravidla sráží z pracovní odměny odsouzeného, jak bylo již výše zmíněno. Pokud odsouzený nepracuje, a tudíž nedostává pracovní odměnu, pak může věznice strhnout tyto náklady z peněžních prostředků, které má odsouzený uložené ve věznici.⁹¹ V kapitole Judikatura je uveden případ, kdy došlo ke sporu, v jakém okamžiku se mohou náklady výkonu trestu odnětí svobody strhnout z účtu odsouzeného. Jednalo se o případ, kdy bylo vydáno rozhodnutí ředitele věznice ukládající povinnost uhradit náklady výkonu trestu se lhůtou dobrovolného splnění, avšak tato lhůta nebyla věznicí dodržena.

Vyhláška o srážkách z odměny odsouzených stanoví, v jaké výši budou náklady výkonu trestu strženy a za jakých podmínek. V § 3 odst. 2 vyhlášky

⁸⁷ § 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

⁸⁸ Tamtéž, § 1 odst. 3

⁸⁹ Tamtéž, § 1 odst. 1

⁹⁰ § 35 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁹¹ Tamtéž, § 35

o srážkách z odměny odsouzených stanoví následující: „*Na srážky k úhradě nákladů výkonu trestu, který odsouzený vykonává, se použije 23 % čisté odměny, nejvýše však 1 500 Kč za kalendářní měsíc.*“⁹² Jak bylo zmíněno výše, pokud odsouzený nepracuje a nedostává pracovní odměnu, pak nelze náklady výkonu trestu srazit z čisté pracovní odměny. V takovém případě se postupuje dle § 8 vyhlášky. Ustanovení § 8 vyhlášky o srážkách z odměny odsouzených stanoví, že se použije 40 % částky přijaté z důchodu či výsluhového příspěvku na úhradu nákladů výkonu trestu. Pokud obdrží odsouzený peníze například od rodiny či příbuzných, pak se postupuje následovně. Sečtou se veškeré částky, které odsouzený obdržel od rodiny či příbuzných za celý kalendářní měsíc, a poté se vypočítá opět 40 % z této částky na úhradu nákladů výkonu trestu. Vyhláška pomýšlí i na případy, kdy odsouzený odmítne pracovat, v takovém případě je vyměřena částka nákladů výkonu trestu na 50 Kč za každý den.⁹³

Jsou zde i výjimky, kdy je odsouzený osvobozen od hrazení nákladů výkonu trestu. Podmínky, které musí odsouzený splnit, aby po určitou dobu nebyl povinen hradit náklady výkonu trestu jsou stanoveny v § 35 odst. 2 ZVTOS a jsou následující:

„Odsouzený je osvobozen po dobu, po kterou:

- a) nebyl nezaviněně zařazen do práce, pokud nebyl poživitelem důchodu nebo výsluhového příspěvku nebo neobdržel v kalendářním měsíci peníze na účet v úschově,*
- b) nedovršil osmnáctý rok věku,*
- c) mu byla poskytována lůžková zdravotní péče, s výjimkou případů uvedených v § 36 odst. 2,*
- d) byl zařazen do vzdělávacího nebo terapeutického programu s dobou výuky nebo terapie nejméně 21 výukových hodin týdně,*
- e) trest dočasně nevykonával,*
- f) byl účasten na soudním jednání v postavení svědka nebo poškozeného.“*⁹⁴

2.4 Vzdělávání

Jak bylo zmíněno výše, vzdělávání odsouzených je jednou z aktivit, která je součástí programu zacházení. K určitým typům zaměstnání je nezbytné, aby se

⁹² § 3 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

⁹³ § 8 odst. 2 a 3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

⁹⁴ § 35 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

odsouzený dále vzdělával. Vzdělání je pro některé odsouzené důležité nejen již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, ale především je velmi důležitým faktorem po propuštění, neboť díky lepšímu vzdělání mají osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody větší příležitost získat zaměstnání.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí

- a) vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm,*
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),*
- c) vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.⁹⁵*

Mezi aktivity, které se řadí do programu zacházení, patří samozřejmě i vzdělávání odsouzených, neboť se jedná o velmi důležitou součást působení na odsouzené, což je hlavní cíl VS ČR. Vzdělávání není povinné, pokud se ovšem nejedná o mladistvého, který nemá ukončenou povinnou školní docházku, pak je vzdělávání povinné. I dospělí či ještě starší odsouzení se mohou dále vzdělávat. Pro takové osoby to je mnohdy důležité i pro budoucí život, když jsou propuštěni z věznice. Věznice zpravidla zajišťuje vzdělávání prostřednictvím odloučeného pracoviště středního odborného učiliště. Pokud toto odloučené pracoviště věznice zajistit nemůže, pak jsou odsouzení vzdělávání přímo na oddělení výkonu trestu.⁹⁶

Jelikož jde při vzdělávání odsouzených o to, aby si rozšířili svoji pracovní kvalifikaci či se vzdělali v jiném oboru, pak je pro odsouzené samotné, aby nebylo zřetelné, že dané vzdělání dokončili právě ve věznici při výkonu trestu. Proto nelze z dokladu o vzdělávání zjistit tuto skutečnost. Je zde pro odsouzené i možnost, že příslušné vzdělání, které začali studovat při výkonu trestu, ale nestihli jej dokončit, mohou dokončit i po propuštění z věznice v příslušné škole.⁹⁷

Je zde možnost volného pohybu mimo věznici za účelem docházení do školy. Tuto možnost mohou využít pouze odsouzení, kteří jsou umístěni v oddělení s nízkým nebo středním stupněm zabezpečení věznice s ostrahou, a dále pak odsouzení umístěni ve věznici pro mladistvé. O volném pohybu mimo věznici, který slouží k docházení do školy opět rozhoduje ředitel věznice, jako je tomu u volného pohybu pro docházení do zaměstnání.⁹⁸

⁹⁵ odst. 4 § 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb. vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁹⁶ Tamtéž, § 46

⁹⁷ Tamtéž, § 46

⁹⁸ Tamtéž, § 46

Povinnou školní docházku u mladistvých odsouzených zajišťují věznice ve spolupráci s místními základními školami. Z výučních listů a jiných dokladů o vzdělání není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody.

Odsouzení mohou být ve věznici dále vzděláváni, a to jednak na základní nebo střední škole. Případně si mohou zvyšovat svoji pracovní kvalifikaci. Odsouzení zařazení do denní formy studia jsou pro účely tohoto zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce.⁹⁹

⁹⁹ § 34 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

3 Benefity zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Za první benefit pro odsouzeného lze považovat úspěšné plnění programu zacházení. Jak již bylo zmíněno výše, zaměstnávání je součástí programu zacházení, který je považován za jeden z hlavních cílů výkonu trestu odnětí svobody. Úspěšné plnění tohoto programu zahrnuje nejen plnění aktivit stanovených v programu, ale i řádné plnění svých povinností a respektování a dodržování řádu věznice. Benefit v úspěšném plnění tohoto programu lze spatřovat v přeřazení do lepší skupiny PSVD, přičemž nejlepší skupinou je samozřejmě I. PSVD. Výhody, které nesou přeřazení do lepší a nejlepší PSVD jsou velmi významné. Na základě stupně PSVD a průběžného hodnocení plnění programu zacházení může odsouzený například požádat soud o podmíněné propuštění, ovšem za splnění všech podmínek, které jsou stanoveny v § 88 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Bez splnění těchto zákonných podmínek nelze podmíněně propustit odsouzeného řádně plnicího program zacházení. Ovšem pokud je odsouzený ve fázi, kdy splňuje podmínky pro podmíněné propuštění stanovené v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, pak je pro soud jedním z rozhodujících faktorů i hodnocení plnění programu zacházení, ke kterému soud přihlédně. Neboť fakt, že odsouzený se jeví jako že splňuje podmínky pro podmíněné propuštění, ještě neznamená pro soud, že ho musí v každém případě propustit. Této problematiky se dotýká rozsudek Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2019, sp. zn. II. ÚS 3021/19-1 o podmíněném propuštění.

Možnost podmíněného propuštění není jedinou výhodou pro plnit program zacházení. Další výhodou může být přeřazení do mírnějšího typu věznice či upuštění od výkonu zbytku trestu ze zdravotních důvodů. Dále program zacházení pomáhá odsouzeným, aby se naučili soběstačnosti a samostatnosti. Mohou se díky němu naučit například jak si připravit jídlo, jak přeprat prádlo, jak si hledat práci či společenské uplatnění.

Pracovní odměna je asi v průběhu celého výkonu trestu pro odsouzené nejvýznamnějším benefitem. Pokud je odsouzený zařazený do práce, pak získává pracovní odměnu za vykonanou práci, která je rozdělována na základě jeho vzdělání. Tímto je dána motivace, aby se odsouzení chtěli i vzdělávat, neboť v případě vyššího vzdělání pak budou mít nárok na vyšší odměnu. Ovšem i s příjmem je spojena povinnost, a to povinnost hradit náklady výkonu trestu, které

jsou stanoveny procentem, avšak nepřekračují výši 1 500 Kč za měsíc.¹⁰⁰ Pokud bude mít odsouzený vyšší odměnu, zároveň nebude mít ostatní povinnosti, jako je například vyživovací povinnost, či ostatní dluhy, pak mu po odečtení veškerých srážek zůstane vyšší částka, kterou pak při propuštění z výkonu trestu odnětí svobody bude mít k dispozici.

Motivovat odsouzené k tomu, aby pracovali dobrovolně, tzn. u cizího subjektu za pracovní odměnu, je velmi výhodné i z pohledu státu, neboť odsouzený, který dostává pracovní odměnu, má příjem, ze kterého je možno strhnout náklady výkonu trestu. Pokud odsouzený nepracuje, ať už z důvodu, že nechce nebo pro něj žádná práce není, je to finančně nákladné pro stát. Proto by se stát měl snažit ve spojení s VS ČR zajistit co nejvíce pracovních míst pro odsouzené. Ovšem pak je zde riziko, že tito odsouzení budou zaměstnáváni na úkor ostatní obyvatel ČR. Proto je nejlepším řešením zvolit typ práce, která se bude odsouzeným líbit, budou na ni mít požadovanou kvalifikaci, a zároveň je v dané oblasti nedostatek pracovníků pro tyto pozice. Takový fungující systém není lehké dlouhodobě udržovat, proto je nezbytné ho často obměňovat a velmi pečlivě ho analyzovat.

Jelikož se zaměstnávání odsouzených řadí do hlavního účelu výkonu trestu odnětí svobody, jakožto aktivitu prováděnou v rámci programu zacházení, a potažmo aktivitu, která rozvíjí pozitivní vztah k práci a vytváří určité návyky ve společnosti, je zřejmé, že věznice bude usilovat o začlenění odsouzeného do práce. Proto se ho věznice bude snažit nejlépe namotivovat a vést k tomu, aby chtěl být zařazen do práce dobrovolně. Zaměstnanci věznice s každým odsouzeným pracují a vytváří program zacházení, který je pro každého individuální a nejvíce vhodný právě pro něj. Cílem programu a zároveň i zaměstnávání je změnit povahu a postoj odsouzeného ke společnosti, aby se zamezilo recidivě a odsouzený se po propuštění začlenil do společnosti. Proto je zaměstnávání odsouzených velkou výhodou pro společnost, neboť odsouzený, který je zaměstnáván a vezme si ze svých činů ponaučení a začne rozvíjet své schopnosti a učit se řádnému a spořádanému životu, je v průběhu výkonu trestu odnětí svobody napraven a předchází se páchání další trestné činnosti. Bohužel se ve věznicích objevují spíše osoby, které pracovat nechtějí a odmítají jakýkoliv program, který by jim měl

¹⁰⁰ § 3 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

pomoci. Takové osoby se stávají recidivisty a je těžké na ně působit. Ovšem osoby, které se ve věznici ocitly tak, že pokoušely meze zákona, až za to byly potrestány výkonem trestu odnětí svobody, jsou po propuštění z věznice zpravidla poučeny dostatečně. Pobyt ve věznici jim ukáže, jak nezodpovědní do té doby byli, a že dodržovat pravidla má jistý smysl. Takové osoby je jednodušší vést k řádnému životu po propuštění, neboť tyto osoby samy vyhledávají, jak zkrátit čas ve věznici a jak se polepšit, aby mohly být z výkonu trestu propuštěny dříve či měly lepší podmínky v takovém systému.

4 Zahraniční exkurz – Slovenská republika

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody ve Slovenské republice (dále jen „Slovensko“) je velmi podobná té české. Je to hlavně proto, že úprava této oblasti se začala utvářet především v období Československé republiky, a dále se rozvíjela po druhé světové válce v období ČSSR. Od 1. 1. 1993 se ČSSR rozdělilo na Českou republiku a Slovenskou republiku, avšak obě republiky v této oblasti nejdříve ponechali dosavadní úpravu, kterou dále novelizovali, až nakonec přijali nový zákon o výkonu trestu odnětí svobody, který ve značné míře vycházel z toho původního. Není se tedy čemu divit, že Česká republika i Slovenská republika má do jisté míry velmi podobnou právní úpravu.

Co se týče současné právní úpravy v oblasti vězeňství, lze říci, že hlavní pramenem je zákon č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon pak, stejně jako v České republice, doplňuje vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., kterou se vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. Mimo tyto základní prameny vychází i úprava zaměstnávání odsouzených i v zákonech, které upravují pracovněprávní vztahy, jako je například zákon č. 311/2001 Z. z., zákonník práce a další pracovněprávní předpisy.

Ačkoliv je slovenská právní úprava velmi podobná té české, je třeba vyzdvihnout odlišnosti, které česká úprava neobsahuje, či se v nich právě odlišuje. Co se týká struktury samotného ZVTOS SK, tak ta je téměř shodná s ZVTOS. Toto je dáno nejen tím, že vychází, jak již bylo zmíněno výše, z původního zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody vytvořeného za dob spojených republik, ale i tím, že takto za sebou seřazena EVP.

Již z úvodních ustanoveních, které se nacházejí na začátku ZVTOS SK, lze vyvodit, že Slovensko zakládá na trochu jiných hodnotách než Česká republika. Kupříkladu v § 1a ZVTOS SK je stanoven účel výkonu trestu, přičemž z dané definice lze vyvodit, že hlavním účelem výkonu trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v páchání další trestné činnosti. Až na poslední místo staví tato definice působení na odsouzeného tak, aby vedl řádný život po propuštění na svobodu a zapadl zpět do společnosti. Tento fakt je velmi zajímavý, neboť ZVTOS, tak EVP pokládá za hlavní cíl výkonu trestu právě ono působení na pachatele a jeho převýchovu.

Další zajímavou odlišností je například to, že program zacházení, jak je vymezen v České republice, je v ZVTOS SK vymezen již v druhé části a takto je to i v případě ŘVTOS SK, přičemž samotná úprava zaměstnávání je upravena až za úpravou programu zacházení v hlavě V. stejně jako je tomu u ZVTOS SK. Na první pohled je vidět velmi shodná struktura obou právních předpisů, zatímco v ZVTOS je systematika zákona trochu chaotická a neuspořádaná dle témat. Kupříkladu program zacházení obecně je vymezen až v hlavě III., kdežto zaměstnávání a vzdělávání odsouzených jakožto součást programu zacházení, je upraveno již v hlavě II. v díle 3. s názvem povinnosti odsouzených. Co se týká ŘVTOS, ta je poněkud více uspořádána, neboť kapitola zaměstnávání a následně vzdělávání odsouzených je zařazena až za program zacházení.

Další odlišností, kterou spatřuji jako významnou, je obsah jednotlivých právních předpisů. ZVTOS SK stanoví základní pravidla chování a postupy, a ŘVTOS SK tyto pravidla a postupy dále podrobněji rozvíjí.

Ke srovnání lze uvést například ustanovení § 11 ZVTOS SK, který vymezuje definici zacházení jako takového, načež § 15 ZVTOS SK je stanoveno, co je program zacházení, kdo jej vypracovává, čeho se má díky tomuto programu docílit. Po těchto ustanoveních následují již jen dvě ustanovení, která se věnují prostředkům zacházení a poradnímu sboru v oblasti programu zacházení a podrobnější úprava je stanovena v ŘVTOS SK. ŘVTOS SK je program zacházení vymezen v § 23 až § 28, přičemž je tato oblast daleko podrobněji upravena než v samotném ZVTOS SK. Je zde mimo jiné vymezen obsah programu, který je v následujících ustanoveních dále rozvinut, dále zde nalezneme hodnocení programu a používané metody při zacházení s odsouzenými v rámci plnění programu zacházení. V posledním ustanovení je upraven sice opět poradní sbor, ovšem v ZVTOS SK je upraveno, kdo ho zřizuje a za jakých podmínek, přičemž v ŘVTOS SK je podrobněji vymezena jeho působnost.

V ZVTOS SK je stejně jako v ZVTOS ČR upravena vnitřní diferenciací odsouzených, jsou rozděleni nejen v rámci stupně zabezpečení, ale i v závislosti na schopnostech a programu zacházení. Co se týká podrobnější úpravy programu zacházení, tak tu nalezneme spíše v ŘVTOS SK, neboť základní rámec je sice určen v ZVTOS SK, ale tam je upraven spíše účel tohoto programu a lehce je nastíněn i jeho obsah. V ŘVTOS SK pak nalezneme mimo jiné i hodnocení

programu zacházení, které slouží stejně jako u české úpravy například k podmíněnému propuštění, změně způsobu výkonu trestu a další.¹⁰¹

Oblast, která se věnuje zařazování odsouzených do práce je z pohledu slovenské legislativy více ucelená a podává více komplexnější obraz o dané problematice. Terminologii má sjednocenou, neboť zmiňuje pouze práci odsouzených, nikoliv však jejich zaměstnávání. Již v § 42 odst. 2 ZVTOS SK je zakotveno že při zařazení odsouzeného do práce vzniká vztah mezi věznicí a odsouzeným, který nelze považovat za pracovní poměr, nebo jiný pracovněprávní vztah. Dále jsou vyjmenována ustanovení zákoníku práce SK, která jsou v této oblasti přiměřeně využívána.¹⁰² Z uvedeného vyplývá, že je jednoznačně stanoveno, že se jedná o veřejnoprávní vztah, nikoliv však o vztah soukromoprávní dle zákoníku práce SK. Z tohoto pohledu je slovenská legislativa týkající se práce odsouzených velmi jednoznačná.

ZVTOS SK dále upravuje i problematiku zařazování odsouzených do práce pro jiný subjekt, přičemž zde je stanoveno, jaké práce odsouzení vykonávat nesmí. Tato problematika zákazu výkonu určitých prací je v ČR zakotvena v samostatném ustanovení, které odkazuje na zvláštní právní předpisy, ve kterých jsou upraveny například podmínky pro výkon práce mladistvými či ženami.

Pracovní odměna je vázána na vícero faktorů. Prvním z nich je, že odměňování odsouzených má systém pracovní tarifů a tříd.¹⁰³ U odsouzeného se tedy rozlišuje nejen dosažené vzdělání, ale i to, jakou má praxi, což v ČR není zohledněno. V ČR jsou odsouzení rozděleni pouze dle jejich vzdělání, nikoliv praxe. V příloze k nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených SK je široký výčet prací, které jsou podřazeny pod jednotlivé kategorie pracovních tříd, celkem jsou 4 pracovní třídy a pracovní stupně se rozlišují na 3 v závislosti na počtu let praxe.

Dalším významným faktorem, který ovlivňuje výši pracovní odměny odsouzených jsou i příplatky. Součástí pracovní odměny nejsou jen příplatky, které stanoví i nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených v ČR, což je tedy ta základní odměna, dále příplatky za práci přesčas, ve svátek, za noční práci

¹⁰¹ § 26 od 2 písm. d) vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody

¹⁰² § 42 odst. 2 zákona č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁰³ § 3 odst. 2 nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 384/2006 Z. z., o výške pracovnej odmeny a podmienkach jej poskytovania obvineným a odsúdeným

či ve ztíženém pracovní prostředí.¹⁰⁴ V nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených SK v § 2 nalezneme mimo tyto základní příplatky i příplatek za práci v sobotu či neděli a dále pak osobní příplatek, který může odsouzené ve značné míře motivovat k práci. Výpočet pracovní odměny každého odsouzeného je zohledňován tzv. koeficientem nárůstu minimální mzdy, který se počítá pro každý rok.¹⁰⁵ Tento koeficient slouží k tomu, aby nebyla pracovní odměna odsouzeného stále stejná, i když minimální mzda roste.

Na Slovensku provádí srážky z pracovní odměny odsouzeného věznice. Uplatňuje se zde jiný postup než v ČR. Nejprve se provedou základní srážky z hrubé pracovní odměny odsouzeného jako je tomu u zaměstnance v pracovněprávní poměru. V ZVTOS SK je zohledněna skutečnost, zda má odsouzený vyživovací povinnosti či nikoliv. Tyto srážky jsou provedeny jako první, poté následuje úhrada nákladů výkonu trestu, přičemž opět je zde zohledněno, zda má odsouzený vyživovací povinnost, či nikoliv. Pokud vyživovací povinnost nemá, platí větší částku na náklady výkonu trestu. Důležitým kritériem pro úhradu nákladů výkonu trestu je výše životního minima, která je stanovena zákonem č. 601/2003 Z. z., o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Částka dosahující životního minima je podrobena srážkou 55 % z čisté pracovní odměny odsouzeného a částka, která je nad dané životní minimum je pak podrobena srážkou 20 % z čisté pracovní odměny, to platí pro odsouzeného, který nemá vyživovací povinnost. V případě odsouzeného, který vyživovací povinnost má, jsou obě hodnoty o 10 % nižší.¹⁰⁶ Na poslední místě se provádějí srážky na pohledávky vůči odsouzenému. Podrobnosti dále upravuje vyhláška o srážkách z odměny odsouzeného.

V ZVTOS SK § 90 odst. 2 jsou zakotveny podmínky pro to, kdy odsouzený není povinen hradit náklady výkonu trestu. V ostatních případech je povinen tyto náklady hradit, přičemž se mu strhávají z pracovní odměny. U mladistvého, který dovrší 18. rok věku, jsou strhávány náklady výkonu trestu až následující měsíc poté, co dovršil tohoto věku. Pokud odsouzený nepracuje, ale pobírá důchod, pak jsou tyto náklady hrazeny z daného důchodu. Přičemž ZVTOS SK dále

¹⁰⁴ § 1 odst. 1 nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 384/2006 Z. z., o výške pracovnej odmeny a podmienkach jej poskytovania obvineným a odsúdeným

¹⁰⁵ Tamtéž, § 3 odst. 3

¹⁰⁶ § 45 odst. 2 zákona č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov

zmiňuje i úhradu zvýšených nákladů výkonu trestu, kterou je odsouzený povinen uhradit.

5 Judikatura

5.1 Judikatura ESLP

5.1.1 Rozsudek ze dne 8. února 2016 ve věci č. 10109/14 – Meier proti Švýcarsku – povinnost pracovat

Tento případ se týká povinnosti odsouzeného pracovat i po dosažení důchodového věku v souvislosti se zákazem nucené práce zakotveným v článku 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

Stěžovatel si odpykával trest odnětí svobody, kde měl povinnost pracovat, což také činil. V průběhu výkonu trestu podal žádost o zproštění povinnosti pracovat z důvodu dosažení důchodového věku, avšak jeho žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že práce ve výkonu trestu odnětí svobody je důležitá z hlediska integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu. Dále konstatoval, že práce je individuálně přidělována každému odsouzenému dle jeho schopností, vzdělání i zdravotního stavu. Proto zde neshledal ani Federální soud rozpor s článkem 4 Úmluvy.

ESLP již v minulosti konstatoval, že podmínky čl. 4 odst. 3 písm. a) Úmluvy, který stanoví „za „nucenou nebo povinnou práci“ se pro účely tohoto článku nepovažuje: práce běžně požadovaná při výkonu trestu uloženého podle článku 5 této Úmluvy, nebo v době podmíněného propuštění z tohoto trestu.“, byly naplněny, s ohledem na účel práce, který spočívá v tom, aby se odsouzený začlenil po propuštění opět do společnosti. Dle ESLP je důležitá i otázka účelu, povahy, rozsahu a způsobu výkonu dané práce ve vztahu k čl. 4 odst. 3 písm. a) Úmluvy. V projednávané věci bylo účelem práce zamezit nepříznivým důsledkům dlouhodobého zbavení svobod, a to za pomoci určité aktivity a naplánovaného každodenního programu pro odsouzené.

Při výběru práce pro každého odsouzeného se přihlíží k jeho schopnostem i zdravotnímu stavu, z tohoto hlediska pak někteří odsouzení vykonávají lehčí práce v omezeném rozsahu, aby nedošlo ke zhoršení jejich zdravotního stavu. Tyto zásady nepopíral ani stěžovatel, který potvrdil, že on sám vykonával lehčí práce, které odpovídaly jeho věku a zdravotnímu stavu.

ESLP v projednávané věci přihlédl i k pravidlu č. 105.2 EVP, které stanoví, že „od vězňů, kteří ještě nedosáhli běžného důchodového věku, může požadovat

práce, za předpokladu jejich tělesné i duševní způsobilosti“. EVP nejsou právně závazná, ale ESLP jim při svém rozhodování přikládá značnou důležitost. ESLP z tohoto pravidla vyvodil, že výklad je velmi otevřený a nevyplývá z něj, že by odsouzenému v důchodovém věku nesměla být přikázána povinnost pracovat.

„Soud proto dospěl k závěru, že článek 4 Úmluvy nelze vykládat tak, že by zakazoval uložení povinnosti pracovat i odsouzení, kteří dosáhli důchodového věku. Situaci stěžovatele je proto podle ESLP možné podřadit pod čl. 4 odst. 3 písm. a) Úmluvy a práci jím vykonávanou nelze kvalifikovat jako nucenou práci podle čl. 4 odst. 2 Úmluvy. K porušení článku 4 Úmluvy proto nedošlo.“

5.2 Judikatura českých soudů

5.2.1 Pracovní kázeň v rámci trestu odnětí svobody

Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 3239/09-1.

Stěžovatel se u Ústavního soudu domáhal zrušení rozhodnutí speciálního pedagoga Věznice, který zamítl jeho stížnost proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu za neuposlechnutí příkazu strážného, kterým mu bylo uloženo, aby uklidil kolem vězeňských budov. Za tento prohřešek mu byl uložen kázeňský trest v podobě strávení v uzavřeném oddělení po dobu 5 dní. Za předchozí neuposlechnutí tohoto příkazu měl za trest stát na chodbě bez hnutí, což stěžovatel považuje za nelidské zacházení a v podstatě byl mučen, neboť prožíval „fyzická muka“ v důsledku nehybného stání. Stěžovatel argumentoval tím, že v souvislosti s tímto „fyzickým mučením“ měl stěžovatel obavy o své zdraví, tudíž má za to, že došlo k porušení čl. 7¹⁰⁷ a čl. 8 odst. 3 písm. a)¹⁰⁸ Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, dále pak k porušení čl. 9 odst. 1 LZPS¹⁰⁹.

Po pečlivém prozkoumání tohoto případu a obsahu ústavní stížnosti, došel Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná. Neboť odsouzený neuposlechl příkazu strážného, což bylo jeho povinností dle § 28 odst. 1 ZVTOS. Odst. 1 článku 9 LZPS sice stanoví, že „*nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám*“, nicméně odst. 2 písm. a) tohoto článku stanoví: „*ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na: práce ukládané podle zákona osobám*

¹⁰⁷ Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

¹⁰⁸ Na nikom se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucenou nebo povinnou práci.

¹⁰⁹ Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.

ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.“ Práce je navíc jednou z hlavních aktivit programu zacházení, který působí na odsouzeného tak, aby je převychoval, což je účel trestu odnětí svobody, což je zakotveno v § 1 odst. 2 ZVTOS. Dále Ústavní soud konstatoval, že kázeňské tresty slouží k udržování pořádku a bezpečnosti ve věznici, nikoliv však k „fyzickému mučení“ jak uvedl stěžovatel. Jejich opakem jsou pak kázeňské odměny, které slouží k motivaci odsouzených.

5.2.2 Podmíněné propuštění

Rozsudek Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2019, sp. zn. II. ÚS 3021/19-1.

Stěžovatel podal žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, Okresní soud mu ji usnesením zamítl s odůvodněním, že u odsouzeného není předpoklad, že by v případě podmíněného propuštění vedl řádný život, opřel svůj závěr o argumentaci trestní minulosti stěžovatele a poukázal na to, že si z ní stěžovatel nevzal žádné poučení. Stěžovatel nesouhlasil se závěrem Okresního soudu, ani s jeho argumentací, která se zaměřila na trestní minulost stěžovatele, a proto podal proti tomuto usnesení stížnost.

Krajský soud jeho stížnost zamítl pro nedůvodnost, neboť prostudoval podrobněji stěžovatelovo chování ve výkonu trestu, ze kterého zjistil několik skutečností. Stěžovatel byl v průběhu výkonu trestu odnětí svobody pozitivně testován na přítomnost návykových látek. Důležitější skutečností, která měla zásadní vliv na rozhodnutí, bylo opakované vyřazení stěžovatele z pracovišť, protože nevykonával svou práci svědomitě a v dostatečné míře. Tyto skutečnosti přesvědčily Krajský soud o tom, že stěžovatel nezměnil svůj postoj k dodržování právních norem, ani o odpovědném přístupu k práci.

Ústavní soud konstantně judikuje, že *„východiskem pro posuzování naplnění podmínek pro podmíněné propuštění v § 88 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, je hodnocení, zda došlo ke skutečnému polepšení a nápravě odsouzeného, neboť právě náprava odsouzeného nejefektivněji vede k ochraně společnosti, tedy k naplnění účelu trestního práva ve společnosti.“* Dle Ústavního soudu je *„nezbytné rozlišovat mezi pouhou vnější adaptací odsouzeného na podmínky výkonu trestu a jeho skutečnou vnitřní proměnou, která je podstatná pro rozhodnutí o podmíněném propuštění. Cílem je opravdová, nikoli formální, změna odsouzeného.“* Dle výše uvedeného dospěl Ústavní soud k závěru, že nebyla

porušena základní práva stěžovatele, a proto jeho ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

5.2.3 Diskriminace v odměňování odsouzených

Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2007, sp. zn. VI. ÚS 27/07.

Stěžovatel se ústavní stížnosti domáhal, aby Ústavní soud uložil VS ČR nepokračovat v diskriminaci při odměňování v případě jeho dalšího zařazení do práce. Neboť doposud byl diskriminován v odměňování za práci, kterou vykonával v rámci výkonu trestu odnětí svobody a tím byly porušeny čl. 3 odst. 1 ve spojení s čl. 28 LZPS, samostatně čl. 28 LZPS, čl. 2 odst. 2 ve spojení s čl. 7 písm. a) bod (i) Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a samostatně čl. 7 písm. a) bod (i) Paktu. Spolu s tímto požadoval i zrušení ustanovení § 2 odst. 2 písm. a) nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto nařízení je v současné době již zrušeno a je nahrazeno novým nařízením vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody.

V již zrušeném předpisu v daném ustanovení byla vymezena konkrétní výše pracovní odměny za práce, které byly zařazeny do I. skupiny. Dnes se takové ustanovení v novém nařízení již nenachází, ale najdeme v něm ustanovení, které vymezuje výši pracovní odměny, ovšem tato výše je stanovena na jednotlivá % z minimální mzdy dle druhu odměňování, zda se jedná o časovou či úkolovou složku. A dále dle toho, v jaké pracovní skupině, v závislosti na náročnosti práce a požadované odborné kvalifikace, je odsouzený zařazen.

Stěžovatel spatřoval diskriminaci v nerovnosti mezi pracovní odměnou, která je stanovena pro odsouzené dle výše zmíněného nařízení a minimální mzdou poskytovanou fyzickým osobám v pracovním poměru.

Ústavní soud se s touto argumentací stěžovatele neztotožnil. Ústavní soud podotkl, že „stanovení výše minimální mzdy státem prostřednictvím nařízení vlády je činností ve veřejném zájmu, projevem hospodářské a sociální politiky státu, konkrétněji formou státní regulace trhu práce v rámci dané vládní politiky. V této oblasti má vláda široký prostor pro zhodnocení existence veřejného zájmu, kterým lze ospravedlnit její opatření, v daném případě zásady

do svobodného fungování trhu práce.“ Dále pronesl Ústavní soud názor, že odsouzení, kteří jsou zařazeni do práce v rámci výkonu trestu odnětí svobody, „nejsou účastníky trhu práce a nelze je považovat za zaměstnance ve smyslu pracovněprávních předpisů“, neboť nejsou ve stejném postavení jako zaměstnanci. Dále Ústavní soud zdůraznil, že odsouzený mohl diskriminaci zamezit vzhledem k tomu, že byl zařazen do práce u soukromého subjektu, u kterého je zapotřebí, aby dal k takovému zařazení souhlas dle § 30 odst. 4 ZVTOS. Přičemž tento souhlas může následně odvolat bez postihu.

Z výše uvedeného vylíčení argumentací Ústavního soudu vyplývá, že ústavní stížnost stěžovatele byl odmítnuta jako zjevně neopodstatněná, neboť nedošlo k porušení výše tvrzených základních práv a svobod.

Tento případ lze použít i na současnou úpravu výše pracovní odměny odsouzených. Sice došlo mezitím ke změně nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených, neboť dřívější ustanovení do roku 2019 vymezovalo přesnou částku, kterou odsouzení dostávali za vykonanou práci, avšak v pojetí současné úpravy je vymezena v určitém procentu minimální mzdy z toho důvodu, že minimální mzda se neustále mění a zvyšuje. Proto je také důležité, aby byla správně upravena i výše odměny odsouzených, která bude určena spíše více obecně, aby nebylo zapotřebí neustále měnit nejen nařízení o minimální mzdě, ale i nařízení o výši pracovní odměny odsouzených. V daném případě je hlavní myšlenkou, kterou je třeba si uvědomit, že postavení zaměstnance na základě pracovního či obdobného poměru není srovnatelné s postavením odsouzeného vykonávajícího práci ve výkonu trestu odnětí svobody. I z tohoto hlediska je proto upraven tento vztah zvláštním předpisem, které sice vychází z ustanoveních zákoníku práce, ale v určitých situacích se velmi odlišuje.

5.2.4 Sražení z účtu pro účely náhrady nákladů výkonu trestu

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 8. 2019, sp. zn. 5 As 195/2018-19.

Stěžovatel podal kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, ve které požadoval zrušení rozsudku a vrácení věci k dalšímu řízení krajskému soudu, který zamítl jeho žalobu jako nedůvodnou. U krajského soudu se stěžovatel domáhal ochrany před nezákonným zásahem věznice, neboť mu na základě rozhodnutí ředitele věznice byly sraženy peníze z účtu na úhradu nákladů výkonu trestu odnětí

svobody v den, kdy mu bylo příslušné rozhodnutí ředitele věznice doručeno, avšak v daném rozhodnutí byla stanovena lhůta pro dobrovolné plnění na 30 dnů, která nebyla dodržena. Dále stěžovatel podotýká, že věznice nepostupovala dle daňového řádu, i když dle § 152a trestního řádu tak postupovat měla.

Krajský soud se závěrem stěžovatele neztotožnil. Sice uvedl, že nebyla dodržena lhůta stanovená rozhodnutím, avšak zastával názor, že se nejednalo o tak závažné pochybení ze strany věznice, které by vedlo ke zkrácení práv stěžovatele a jednalo se tak o nezákonný zásah. Dále zastává krajský soud názor, že § 152a trestního řádu sice stanoví, že při správě placení pohledávek uvedených v § 152 odst. 1 daného zákona se postupuje podle daňového řádu, ale to neznamená, že se jedná o jediný způsob, jakým mohou být uhrazeny náklady výkonu trestu. V § 152 odst. 4 trestního řádu je totiž stanoveno, že úhradu nákladů spojených s výkonem trestu odnětí svobody upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Tento zvláštní způsob hrazení je upraven konkrétně v § 35 odst. 1 ZVTOS, který výslovně věznicí opravňuje použít peněžní prostředky odsouzeného na úhradu nákladů výkonu trestu.

Nejvyšší správní soud vyslovil stejný názor jako krajský soud ohledně způsobu, jakým může věznice strhnout peněžní prostředky odsouzeného k úhradě nákladů výkonu trestu.

Co se týče momentu, kdy věznice dané prostředky strhla, zde dává za pravdu Nejvyšší správní soud naopak stěžovateli. V daném případě je třeba přihlídnout k obsahu onoho rozhodnutí ředitele věznice o povinnosti k náhradě nákladů výkonu trestu. Dle § 35 odst. 1 ZVTOS je sice odsouzený povinen hradit náklady výkonu trestu, ovšem dle § 9 odst. 1 vyhlášky o srážkách z odměny odsouzených je potřeba, aby ředitel věznice vydal rozhodnutí o povinnosti k náhradě nákladů výkonu trestu a dále dle § 76 odst. 2 ZVTOS je zapotřebí takové rozhodnutí oznámit osobě, které se týká, případně jej doručit. Touto podstatnou podmínkou, která zde byla porušena, bylo stanovení lhůty 30 dní na dobrovolné splnění uložené povinnosti, přičemž tato lhůta nebyla věznicí dodržena. Pokud věznice manipuluje a peněžními prostředky odsouzeného, nesmí tak činit bezdůvodně k jejich tíži, což se v daném případě stalo, a proto došlo dle Nejvyššího správního soudu k nezákonnému zásahu.

Nejvyšší správní soud se k věci vyjádřil tak, věznice strhla peníze ze stěžovatelova účtu dříve, než tak mohla učinit. Nejvyšší správní soud se

neztotožňuje se závěrem krajského soudu, který tvrdí, že dřívější srážka peněz z účtu odsouzeného fakticky nezasáhla do práv stěžovatele. Nejvyšší správní soud zastává názor, že dřívější srážka peněz za účelem náhrady nákladů výkonu trestu do stěžovatelových práv zasáhla. Nejvyšší správní soud argumentuje následovně: „*K jednání, ve kterém spatřuji nezákonný zásah, dochází pravidelně, každý měsíc. Ačkoliv by se izolovaně jednotlivé předčasné srážky mohly jevit jako zanedbatelné, jejich pravidelné opakování po celou dobu výkonu trestu může v důsledku vést k zásahu do práv ve značné intenzitě.*“ Proto má rozhodnutí, které konstatuje nezákonnost takového postupu věznice a vyslovení zákazu jeho opakování zásadní význam. Z těchto důvodů shledal Nejvyšší správní soud kasační stížnost jako důvodnou, rozsudek krajského soudu zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení. Obdobným případů bylo více, kdy věznice strhla peníze z účtu odsouzeného dříve, než uplynula lhůta pro dobrovolné splnění. Jedná se například o rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 11. 2018, sp. zn.: 1 As 200/2018-26, dále pak rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 12. 2018, sp. zn.: 1 As 201/2018-23.

Z daného rozsudku a několika dalších vyplývá, že finanční prostředky, které má odsouzený uložený na účtu ve věznici, může věznice na základě rozhodnutí ředitele věznice o povinnosti uhradit náklady výkonu trestu odsouzeným použít k náhradě těchto nákladů pouze tehdy, když je takové rozhodnutí odsouzenému již doručeno. Avšak nelze je strhnout dříve, než uplyne lhůta k dobrovolnému splnění, kterou ředitel věznice stanoví v daném rozhodnutí.

5.2.5 Nedostatek pravomoci soudu

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2012, sp. zn. 28 Cdo 344/2012.

Žalobkyně (věznice) se domáhala u Nejvyššího soudu zaplacení nákladů výkonu vazby a trestu odnětí svobody žalovaným (odsouzený propuštěný na svobodu). Neboť jak Okresní soud, tak Krajský soud (odvolací soud) zastavili řízení a rozhodli o postoupení věci řediteli věznice. Oba soudy argumentovaly tím, že daná věc nespadá do jejich pravomoci dle § 7 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“).

Povinnost k náhradě těchto nákladů se řídí zejména ustanovením § 35 odst. 1 ZVTOS, a nevyplývá z občanskoprávního vztahu účastníků. § 9 odst. 1 vyhlášky o srážkách z odměny odsouzených stanoví, že o povinnosti k náhradě nákladů

rozhoduje ředitel věznice. Nedostatek pravomoci je neodstranitelným nedostatkem této podmínky řízení, kdy soud nemá jinou možnost, než řízení zastavit a věc postoupit příslušnému orgánu (§ 104 odst. 1 OSŘ), což je v tomto případě ředitel věznice.

Dle § 7 odst. 1 OSŘ v občanském soudním řízení se projednávají spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměru soukromého práva, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány. Dle § 7 odst. 3 OSŘ pak jiné věci projednávají a rozhodují soudy v občanském soudním řízení, jen stanovili to zákon.

Pro rozlišení soukromoprávních vztahů od veřejnoprávních vztahů je rozhodující především posouzení vzájemného postavení jejich subjektů.

Vztahy soukromého práva se vyznačují rovným postavením účastníků, spočívající v tom, že ve vzájemném právním vztahu nemá žádný z nich nadřazené postavení, není oprávněn rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka a vynucovat plnění povinnosti autoritativně, základní metodou právní regulace je smlouva či právní skutečnost. Vztahy veřejnoprávní naopak mají prvek nadřízenosti a podřízenosti, jedna strana má způsobilost autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech strany druhé, základní metodou právní regulace je rozhodnutí orgánu veřejné moci. A právě metodou právní regulace se vztahy soukromoprávní liší od vztahů veřejnoprávních.

Rozhodnutí ředitele věznice o povinnosti k náhradě nákladů výkonu trestu je podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu vykonatelným rozhodnutím správního orgánu, opravňujícím věřitele (věznicí) k podání návrhu na soudní výkon rozhodnutí (exekuci) – dle například rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2005 sp. zn. 20 Cdo 560/2005, popřípadě ze dne 24. 9. 2010 sp. zn. 20 Cdo 4240/2008.

V posuzované věci se žalobkyně domáhala, aby soud uložil žalovanému povinnost k náhradě nákladů výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Tato povinnost vyplývá z veřejnoprávního předpisu, nikoli ze soukromoprávního vztahu. Rozhodnutí o náhradě nákladů spojených s výkonem trestu přísluší řediteli věznice, jehož rozhodnutí již samo o sobě je vykonatelným rozhodnutím správního orgánu. Skutečnost, že odsouzený byl již z výkonu trestu propuštěn nemá vliv na vykonatelnost rozhodnutí ředitele věznice a povahu závazku odsouzeného nemůže změnit ani jeho písemné uznání. Nejvyšší soud dovolání

žalobkyně zamítla, neboť neprokázala, že odvolací soud v posuzované věci pravomoc měl.

5.2.6 Pravomoc soudu v případě uplatnění nároků pracujícího odsouzeného vyplývajících z pracovní činnosti vykonávané v rámci výkonu trestu odnětí svobody

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2019, sp. zn. 21 Cdo 846/2019-197.

Žalobce, což byl odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody se domáhal u Nejvyššího soudu, aby mu žalovaná (věznice) zaplatila příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí. Žalobce se domáhal, aby žalované byla uložena povinnost zaplatit mu příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí za určité období. Hlavní podstatou tohoto případu bylo posouzení, zda se jedná o vztah soukromoprávní povahy založený pracovníprávním poměrem či nikoliv.

Okresní soud rozhodl, že není věcně příslušný k rozhodnutí v této věci. Odůvodněním bylo, že daný nárok vyplývá ze zákona č. 169/1999 Sb. ve spojení s nařízením vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených, jedná se tedy o správní činnost věznice, a proto je věznice vůči odsouzenému v postavení orgánu moci výkonné, má oprávnění rozhodovat o právech a povinnostech fyzických i právnických osob v oblasti veřejné správy.

Krajský soud potvrdil usnesení okresního soudu. Ztotožnil se s myšlenkou, že vztah odsouzeného zařazeného do práce a věznice je povahou správně právní vztah. Žalobce se obrátil na Nejvyšší soud ČR s dovoláním, neboť se neztotožnil s názorem ani jednoho ze soudů. Dle něho se jedná o soukromoprávní vztah, neboť se úprava do jisté míry řídí zákoníkem práce, a proto by spor měly rozhodovat soudy v občanském soudním řízení.

S tímto názorem se Nejvyšší soud neztotožnil a pronesl, že *„pro zařazení určitého právního vztahu do kategorie věcí vyplývajících z poměrů soukromého práva je rozhodujícím kritériem vždy obsah právního vztahu, nikoliv to, který právní předpis konkrétní vztah upravuje.“* Z tohoto hlediska dále vyplývá, že soukromoprávní vztah je založen na principu rovnosti, nikoliv na principu nadřízenosti a podřízenosti. Je tedy jasné, že vztah odsouzeného a věznice je založen na principu nadřízenosti a podřízenosti, věznice tedy rozhoduje o právech

a povinnostech odsouzeného. Z toho vyplývá, že se nemůže jednat o vztah soukromoprávní povahy.

Nejvyšší soud tedy zastává názor obou soudů, kdy pracovní činnost není soukromoprávní povahy, a proto tuto problematiku nemohou rozhodovat soudy v občanském soudním řízení. Odkázal přitom na dřívější rozhodnutí Ústavního soudu, které je popsáno výše. Z tohoto důvodu Nejvyšší soud dovolání žalobce zamítl.

6 Návrhy de lege ferenda

V první řadě bych chtěla upozornit na nepřehlednost a nesystematičnost ZVTOS. Z mého pohledu je zapotřebí zpřehlednit a systematizovat ZVTOS. Z porovnání se slovenskou legislativou vyplynulo, že ZVTOS SK je více přehledný a systematicky lépe uspořádaný. ŘVTOS je lépe uspořádaný než samotný ZVTOS, zároveň ale není sjednocená struktura ZVTOS a ŘVTOS, přičemž u slovenské legislativy tuto systematičnost nalezneme. Při procházení ZVTOS dochází na určitých místech k chaosu. Kupříkladu ustanovení týkající se zaměstnávání odsouzených jsou rozmístěna v různých částech místo toho, aby byla sjednocena do jedné části a plynule na sebe navazovala. Program zacházení je zařazen až po úpravě zaměstnávání a vzdělávání odsouzených, přičemž tyto aktivity jsou součástí daného programu a teprve o pár ustanoveních se dozvíme, co vlastně ten program zacházení znamená.

Dalším problémem, který spatřuji v právní úpravě ČR v oblasti vězeňství, je její terminologie. Terminologie, která je používána v oblasti zaměstnávání a odměňování odsouzených není sjednocená, neboť české soudy považují vztah mezi odsouzeným zařazeným do práce a věznicí za vztah veřejnoprávní, nikoliv soukromoprávní a dokazují to mimo jiné tím, jak se od sebe tyto vztahy odlišují v základních zásadách používaných pro jednotlivé typy. Zdůrazňují, že tento vztah není srovnatelný se vztahem založeným dle pracovněprávních předpisů, což je vzhledem k terminologii značně obtížné rozeznat. Neboť ZVTOS i ŘVTOS používá pojem zaměstnávání, což přibližuje pracovněprávní vztah, a zároveň se v určitých ustanoveních řídí toto zaměstnávání odsouzených pracovněprávními předpisy, jako je například zákoník práce.

Lze zhodnotit, že ZVTOS používá dva případy zaměstnávání, jedním z nich je situace, kdy je odsouzený povinen pracovat a nesmí odmítnout práci, zároveň za tuto práci nedostává pracovní odměnu. Jedná se o práce vykonávané pro chod věznice. Nejedná se však o nucené práce, což dokazuje i ustanoveních mezinárodní úpravy, jak již bylo vysvětleno v kapitole Platná právní úprava osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Ovšem na druhou stranu tu je vztah, který je velmi podobný tomu pracovněprávnímu. Jedná se o vztah, kdy odsouzený s jeho souhlasem pracuje pro cizí subjekt, dostává za odvedenou práci pracovní odměnu a do jisté míry je tato oblast upravena zákoníkem práce. Ovšem české soudy tento vztah vylučují ze vztahu pracovněprávních. Já považuji za důležité, aby

v ZVTOS bylo jednoznačně stanovena, že v případě tohoto zaměstnávání odsouzených pro cizí subjekt se nejedná o pracovněprávní či obdobní vztah, jako je tomu u ZVTOS SK, ten jednoznačně stanoví, že v tomto případě se nejedná o vztah pracovněprávní či obdobní.

I z tohoto pohledu je právní úprava v určitých oblastech trochu chaotická, neboť v jednom ustanovení je zakotvena povinnost odsouzeného pracovat pod pohrůžkou kázeňského trestu a v dalším ustanovení je stanoveno, že pokud odsouzený nechce pracovat pro cizí subjekt, pak nemusí dát souhlas s tímto zaměstnáním. Z mého pohledu by bylo třeba vymezit pojem „povinnost pracovat k zajištění chodu věznice“ na základě § 28 odst. 1 a § 29 odst. 1 ZVTOS, která se vztahuje na práce pro chod věznice, a pojem „práce pro cizí subjekt“ dle § 30 odst. 2 ZVTOS. Pro oba tyto pojmy je úprava v podstatě smíchaná do jedné skupiny ustanovení, přičemž každá oblast má do určité míry jiné podmínky. Při porovnání se slovenskou právní úpravou je zajímavé, že ZVTOS SK a ŘVTOS SK nepoužívají vůbec pojem zaměstnávání, dokonce neumožňují odmítnout pracovat pro cizí subjekt, v takovém případě lze hovořit opravdu o vztahu, který nelze srovnávat s pracovněprávním vztahem zaměstnance a zaměstnavatele, byť využívají určitá ustanovení zákoníku práce SK.

Dle mého názoru by mělo dojít k úpravě tohoto problému. Buď rozlišením terminologie, kdy zaměstnávání odsouzených není vztahem pracovněprávním ani podobného rázu, a tudíž ho s ním nelze srovnávat, zároveň by měly být určité instituty jednoznačně vymezeny, případně by měl být vydán právní předpis, který by se zaměřil čistě na problematiku zaměstnávání odsouzených, která by byla ucelená a obsáhla by veškeré nesrovnalosti jako komplexní předpis. Momentálně je tato úprava roztržena mezi několik právních předpisů. A zároveň by mělo dojít k odlišení institutu „práce odsouzených v rámci cizích subjektů“ a „povinnosti pracovat pro věznici“, kterou nesmí odsouzený odmítnout.

Další možností, jak tuto situaci vyřešit by bylo odstranění možnosti odsouzených odmítnout pracovat pro cizí subjekt. I v takovém případě si myslím, že bylo vhodné sjednotit celou úpravu zaměstnávání odsouzených do jednoho uceleného předpisu. Ovšem i v tomto případě by bylo zapotřebí zakotvit, že vztah, kdy je odsouzený zařazen do práce, ať se jedná o práci vykonávanou pro věznici či pro cizí subjekt, není vztahem pracovněprávním či obdobním. Byť tuto oblast již vyřešila judikatura českých soudů, přesto se stále objevují případy i po 10 letech,

kdy se odsouzení snaží srovnávat vztah mezi nimi a zaměstnanci dle pracovněprávních předpisů. Pokud by tato oblast byla zakotvena přímo v zákoně, ulehčila by do jisté míry soudům, protože by nemusely znovu projednávat stejné případy.

S porovnáním se slovenskou legislativou jsem dále zpozorněla u úpravy pracovní odměny odsouzeného, neboť ve slovenské legislativě je tato oblast lépe upravena. Kupříkladu zohledňují i praxi, kterou mají odsouzení již odpracovanou a v závislosti na tomto faktu mají pak vyšší odměnu. Česká republika zohledňuje pouze dosažené vzdělání, načež praxi vůbec nezohledňuje. V souvislosti s úpravou pracovní odměny souvisí také srážky z této odměny. Srážky upravené ve slovenské legislativě jsou lépe propracované, kupříkladu je vymezeno pořadí daných srážek. Z toho vyplývá, že srážky, které jsou na prvním místě jsou nejdůležitější, a pak teprve přichází na řadu další. Náklady výkonu trestu jsou považovány jako druhé nejdůležitější, hned po vyživovací povinnosti odsouzeného, přičemž zde spatřuji úpravu výpočtu nákladů výkonu trestu za lépe zpracovanou. Jedná se o to, že není stanovena maximální hranice pro úhradu nákladů výkonu trestu, což v ČR je. Přičemž jsou zakotveny dvě srážky na úhradu nákladů výkonu trestu s tím, že první srážka je provedena do částky životního minima a je stanovena zhruba na půlku, a ta druhá srážka je pak počítána z částky, která přesahuje životní minimum, avšak tato částka pak nedosahuje již poloviny, nýbrž pětiny dané částky. V české legislativě spatřuji jako problém to, že je vymezena horní hranice této srážky, což dle mého názoru je nesmyslné. Pokud může odsouzený zaplatit více na nákladech výkonu trestu odnětí svobody, pak bych tuto částku neomezovala na maximální hranici. Je zřejmé, že záměrem bylo zřejmě dosažení motivace odsouzeného pracovat, pokud bude platit méně za výkon trestu odnětí svobody, ovšem pokud bude existovat možnost, že odsouzený pracovat nemusí, pak dle mého názoru tato skutečnost motivaci neposílí. Motivovat odsouzené je třeba tak, aby chtěli dobrovolně pracovat a docházelo u nich k nápravě. Nebo stanovit povinnost pracovat bez možnosti odmítnutí, přece jenom je potřeba na odsouzené vynaložit i určité finanční prostředky, pokud jsou ve výkonu trestu odnětí svobody.

Co považuji za správně upravené, je právní úprava, která vymezuje jednotlivé skupiny odsouzených dle stupně rizik, a zároveň zohledňuje i druh programu zacházení. Z tohoto pohledu došlo k rozsáhlé úpravě, neboť se několikrát

měníla úprava zařazování odsouzených do jednotlivých věznic, dle stupně rizika, ale nebyl tolik zohledňován individuální přístup odsouzeného. V této oblasti tak došlo k poupravění některých ustanoveních, aby byla v souladu s EVP.

Po zhodnocení celkové právní úpravy oblasti zaměstnávání a odměňování odsouzených a porovnání této úpravy s úpravou Slovenské republiky, lze říci, že je co zlepšovat, ale zároveň je vidět velký pokrok od dob, kdy bylo s odsouzenými zacházeno v podstatě jako s otroky. Velký vliv na změnu právní úpravy měly i dokumenty vydávané na mezinárodní úrovni, které se staly nejen závazné pro Českou republiku, a proto bylo nutné danou úpravu pozměnit. Ale i inspirující, neboť v posledních 20 letech došlo k významným změnám v této oblasti, ať už zmíním například změnu týkající se pracovní odměny, kdy došlo k zohlednění její výše, aby odpovídala růstu minimální mzdy. Dále pak zohlednění pracovní podmínek odsouzených, kdy za práci přesčas získají skoro stejné vysoké procento příplatku jako je tomu u zaměstnance v pracovním poměru, a to platí i v případě ostatních příplatků. V takovém případě si pak odsouzený může odpykat svůj trest ve věznici, ale zároveň se poučit a začít se chovat jako zodpovědný člověk, který bude platit své dluhy a bude řádně pracovat a plnit své povinnosti, které mu ukládá zákon. Pak může dojít i k situaci, kdy požádá odsouzený o podmíněné propuštění za zákonem stanovených podmínek a soud přihlédne ke všem těmto skutečnostem. Z hlediska právní úpravy je i tato oblast dobře zpracována, neboť dává možnost odsouzenému, aby byl za podmínek stanovených v § 88 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, podmíněně propuštěn, avšak musí se jednat o takovou změnu v chování, aby byl důvod, že po propuštění z vězení bude odsouzený vést řádný život a řádně pracovat.

Závěr

Zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody je velice aktuální téma, které je stále probírané a řešené nejen Vězeňskou službou České republiky a Ministerstvem spravedlnosti, ale i obyvateli České republiky.

Cílem této práce bylo zmapovat a analyzovat právní úpravu zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Již při výběru tohoto tématu bylo zřetelné, že se mi nepodaří obsáhnout veškerou problematiku, která s touto oblastí souvisí. To se mi potvrdilo i během psaní práce, kdy jsem nacházela další úskalí, která s danou problematikou úzce souvisejí, avšak nebylo možno je pojmut všechna vzhledem k rozsahu práce. Proto zůstaly některé oblasti vynechány, či byly zmíněny jen okrajově.

V úvodu jsem se zaměřila na nejdříve na historii zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť tato oblast se začala převážně rozvíjet a v době 20. století, byť byla předtím pomalu rozvíjena. Dominantní kapitoly byly věnování obsahu právní úpravy zaměstnávání a odměňování osob ve výkonu trestu odnětí svobody, zahrnující základní instituty při zařazování osob ve výkonu trestu odnětí svobody, klasifikace pracovních skupin a následně byl posouzen i postup odměňování a prováděné srážky z pracovní odměny. Přičemž jednu kapitolu jsem věnovala i benefitům zaměstnávání osob ve výkonu trestu, abych poukázala na důležitost této oblasti. A zároveň jsem vybrala určitá soudní rozhodnutí, která jsem považovala v této oblasti za velmi významná, neboť vymezila podstatné informace.

Dalším cílem bylo zhodnocení české právní úpravy a její posouzení v souvislosti s právní úpravou Slovenské republiky. Tento cíl byl naplněn prostřednictvím návrhů *de lege ferenda*, které mě přivedly k závěru, že některé části právní úpravy je třeba zlepšit, či lépe vymežit, aby byla právní úprava této oblasti lépe pochopitelná, především pro osoby, jichž se týká, tedy pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Naopak některé části právní úpravy jsou v současném znění o mnoho lepší, než když se tato problematika začala utvářet. Proto můžu říct, že došlo k velké proměně, kdy oblast vězeňství se přibližuje dokonale nastavenému systému, avšak ještě je třeba určité oblasti vylepšit.

Jádro problému zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody spatřuji již v samotném pojmenování. Neboť pojem zaměstnávání je hojně používán v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, který upravuje pracovněprávní

vztahy, jakožto vztahy soukromoprávní, avšak české soudy ve svých rozhodnutích již od roku 2007 zastávají názor, že vztah věznice a osoby ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do práce není vztahem pracovněprávní, a zároveň ani vztahem soukromoprávním. I přes vývoj právní úpravy této oblasti nebyl tento pojem změněn, nebo alespoň definován pojem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, jako tomu je například v právní úpravě Slovenské republiky. Byť je zde platná judikatura českých soudů, která odkazuje již na předchozí vyjádření Ústavního soudu k této problematice, stále se objevují soudní spory, které mnohdy vedou až k Nejvyššímu soudu České republiky či Ústavnímu soudu České republiky.

Proto považuji za zásadní, aby tato problematika byla zakotvena i v základním pramenu, který se týká těchto osob. S tímto problémem souvisí i přehlednost a systematickosti zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů, neboť působí velmi chaoticky, obzvláště pak pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které se jím mají řídit. Při porovnání s právní úpravou Slovenské republiky jsem byla překvapena, jak systematicky uspořádán je zákon č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Při studování úpravy pracovní odměny jsem narazila na dřívější ustanovení nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém jsem si povšimla, že výše pracovní odměny nebyla stanovena úplně ideálně ve vztahu k minimální mzdě, kterou dostávali zaměstnanci z běžného pracovního poměru. Tato ustanovení byla v posledním roce aktualizována, aby odpovídala více současnému stavu ekonomiky a rozvoji minimální mzdy. To považuji za velmi úspěšný krok kupředu.

Co týká zdrojů této práce, vycházela jsem především z právní úpravy výkonu trestu odnětí svobody, což je již výše zmíněný zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, dále pak z prováděcích předpisů, které tuto problematiku velmi doplňovaly a v souvislosti s tím jsem využívala i zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Velmi významným zdrojem však byla judikatura českých soudů, která mi objasňovala určité oblasti, které z právní úpravy nebyly vždy jasně pochopitelné. Dobrým zdrojem informací mi byla i další právní úprava Slovenské republiky, publikace,

odborné články a internetové zdroje Vězeňské služby České republiky i Slovenské republiky.

Závěrem bych chtěla uvést, že právní úprava v oblasti zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody značně pokročila od jejího vzniku, avšak je třeba některé oblasti ještě zdokonalit, aby celý systém fungoval co nejideálněji a byla jednoznačně vymezená terminologie, která by zamezila některým sporům a ulehčila tak práci nejen českým soudům. Věřím, že tato oblast bude nadále upravována, neboť se jedná o jeden z hlavních úkolů výkonu trestu odnětí svobody v rámci působení na odsouzené za účelem změny chování a postoje odsouzeného ke společnosti a zařazení odsouzeného zpět do společnosti bez páčání další trestné činnosti.

Seznam literatury

Právní předpisy České republiky včetně mezinárodních předpisů

všechny právní předpisy jsou uvedeny ve znění pozdějších předpisů

- Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů
- Nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráži, který stanoví práva a povinnosti příslušníků VS ČR
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Právní předpisy Slovenské republiky

všechny právní předpisy jsou uvedeny ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 475/2005 Z. z., o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 247/2018 Z. z., o zrážkach z čistej pracovnej odmeny obvinených a odsúdených a určení zrážok na úhradu trov výkonu trestu odňatia slobody a výšky zvýšených trov výkonu väzby a zvýšených trov výkonu trestu odňatia slobody
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 384/2006 Z. z., o výške pracovnej odmeny a podmienkach jej poskytovania obvineným a odsúdeným
- Zákon č. 311/2001 Z. z., zákonník práce

Judikatura

- Rozsudek ze dne 8. února 2016 ve věci č. 10109/14 – Meier proti Švýcarsku
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 3239/09-1
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2019, sp. zn. II. ÚS 3021/19-1
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2007, sp. zn. VI. ÚS 27/07
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 8. 2019, sp. zn. 5 As 195/2018-19
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 11. 2018, sp. zn. 1 As 200/2018-26
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 12. 2018, sp. zn. 1 As 201/2018-23
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2012, sp. zn. 28 Cdo 344/2012
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 560/2005
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2010, sp. zn. 20 Cdo 4240/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2019, sp. zn. 21 Cdo 846/2019-197

Publikace a jiné zdroje

- VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.
- VLČEK, Eduard a Masarykova univerzita. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4.
- KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005, p2006. ISBN 80-239-7661-3.
- MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2.
- REGENT, Milan a Jan TOLAR. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: Komentář: Určeno pro stud. práv*. Praha: Orbis, 1966.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.
- MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. ISBN 978-80-7357-606-6.
- MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87212-89-9.
- HLOUŠKOVÁ, Pavla. *Zákoník práce: prováděcí nařízení vlády a další související předpisy : s komentářem k ...* Olomouc: ANAG, 2007. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7554-190-1.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-632-2.
- MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHŘÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8.

- PAVLÁTOVÁ, Jarmila. *Pracovněprávní vztahy z pohledu nového občanského zákoníku*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-507-4.
- DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA a Michal PETRAS. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích : deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7.
- KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.
- BĚLINA, Miroslav a Jan PICHRT. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-667-8.
- HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. Právní učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 9788073805401.
- Generální ředitelství Vězeňské služby ČR [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>
- Zbor väzenskej a justičnej stráže [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/>

Cizojazyčné resumé

The aim of this thesis is to map and analyze the legal regulation of employment and remuneration of convicts. It covers important areas such as working conditions, pay and deductions. The aim of this work is also a critical evaluation of the existing legislation governing the employment and remuneration of convicts, including the introduction of possible solutions *de lege ferenda*.

In the first chapter I defined the history of the employment of the deprived, including the first law on imprisonment. The second chapter was focused on the overall legal regulation of this issue in the Czech Republic. The fourth chapter is devoted to the benefits of employment of convicts, in which I see the importance of employment of convicts. The next chapter deals with the comparison of the Czech legislation with the Slovak legislation. The next chapter mentions some court decisions that I consider important. The last chapter contains an evaluation of the legislation and my proposals *de lege ferenda*.